

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ  
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА**

**на тему «Модифікації британської монархії в контексті сучасних  
політичних трансформацій»**

Виконала: магістрантка II курсу, групи 8.2919  
спеціальності 291 міжнародні відносини,  
суспільні комунікації та регіональні студії  
освітньої програми: країнознавство

Мануйлова Анна Миколаївна

Керівник: доцент кафедри всесвітньої історії  
та міжнародних відносин, доцент, к.і.н.

\_\_\_\_\_Маклюк О.М.

Рецензент: доцент кафедри всесвітньої історії  
та міжнародних відносин, доцент, к.і.н

\_\_\_\_\_Давлетов О.Р.

Запоріжжя  
2020 рік

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет історичний

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Освітній рівень другий (магістерський)

Спеціальність 291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

**ЗАТВЕРДЖУЮ**

**Завідувачка кафедри всесвітньої  
історії та міжнародних відносин  
Маклюк О.М.**

« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2019 року

**З А В Д А Н Н Я  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ  
Мануйловій Анні Миколаївні**

1. Тема роботи: «Модифікації британської монархії в контексті сучасних політичних трансформацій»  
керівник роботи доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, доцент, к.і.н. Маклюк Ольга Миколаївна, затверджені наказом ЗНУ №505-с від 30 квітня 2020 року.
2. Строк подання студентом роботи: 9 грудня 2020 року
3. Вихідні дані до роботи: English Bill of Rights. An Act Declaring the Rights and Liberties of the Subject and Settling the Succession of the Crown 1698 URL: [http://avalon.law.yale.edu/17th\\_century/england.asp/](http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp/) (Last accessed: 15.05.2020). Support for monarchy is all the time high URL <https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/2973/Support-for-monarchy-is-at-all-time-high.aspx/> (Last accessed: 26.09.2020). Bradford S. Elizabeth. A Biography of Her Majesty The Queen. Penguin Books, 2002. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=NcYNw0D6lssC&hl=ru&source=gbs\\_book\\_other\\_versions/](https://books.google.com.ua/books?id=NcYNw0D6lssC&hl=ru&source=gbs_book_other_versions/) (Last accessed: 27.08.2020).
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): зрозуміти становлення британської конституційної системи та інституту монархії; дослідити монархічну систему в сучасному світі та її особливості; схарактеризувати сучасну монархію у Великій Британії та проблеми її модифікації; розкрити роль і місце британської монархії у світовій політиці; порівняти специфіку британської монархії і її місце серед європейських монархій; дослідити роль королеви Єлизавети II та образ монархії у суспільстві; з'ясувати вплив «старших» членів королівської родини та нового покоління династії Віндзорів на сучасний імідж монархії у світі.

5. Перелік графічного матеріалу: в додатках: додаток А – Герб Великобританії; додаток Б – Офіційний прапор Співдружності націй; додаток В – Єлизабет Александра Мері Віндзор – Єлизавета II, королева Великобританії; додаток Г – Кетрін Єлизабет, Герцогиня Кембриджська; додаток Д – Монограма королеви Єлизавети II; додаток Е – Маргарет Гільда Тетчер – 71-й прем'єр-міністр Великої Британії (Консервативна партія Великої Британії) у 1979 – 1990 роках; додаток Ж – Чарльз, принц Уельський та Діана, принцеса Уельська; додаток З – Королівська родина Великобританії.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Завдання видав	Завдання прийняв	Дата
		Підпис	Підпис	
Вступ	Маклюк О.М., доцент			10.05.20
Розділ 1	Маклюк О.М., доцент			23.06.20
Розділ 2	Маклюк О.М., доцент			04.07.20
Розділ 3	Маклюк О.М., доцент			29.07.20
Розділ 4	Маклюк О.М., доцент			15.08.20
Висновки	Маклюк О.М., доцент			11.09.20

7. Дата видачі завдання: 10 березня 2020 р.

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення проблеми, опрацювання джерел та наукової літератури	березень 2020	<i>виконано</i>
2.	Написання вступу	травень 2020	<i>виконано</i>
3.	Написання першого розділу	червень 2020	<i>виконано</i>
4.	Написання другого розділу	липень 2020	<i>виконано</i>
5.	Написання третього розділу	липень 2020	<i>виконано</i>
6.	Написання четвертого розділу	серпень 2020	<i>виконано</i>
7.	Оформлення висновків, кінцеве оформлення роботи	вересень 2020	<i>виконано</i>

Студент

\_\_\_\_\_

(підпис)

Мануйлова А.М.

Керівник роботи

\_\_\_\_\_

(підпис)

Маклюк О.М.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

\_\_\_\_\_

(підпис)

Черкасов С.С.

## МОДИФІКАЦІЯ БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Кваліфікаційна робота складається зі 118 сторінок, містить 91 джерело, 7 монографій та статей, 4 довідкових видань та 8 додатків.

Категорії та поняття, що найчастіше зустрічається у роботі: інститут монархії, Великобританія, політичні трансформації, імідж, Співдружність націй, образ, республіка, королева Єлизавета II, королівська родина, форма правління.

**Об'єктом дослідження** є модифікація інституту монархії у світі на тлі сучасних політичних трансформацій.

**Предметом дослідження** є інститут британської монархії в контексті сучасних політичних трансформацій.

**Мета дослідження** полягає у проведенні комплексного аналізу щодо трансформації монархії Великобританії в середині XVI - початку XXI століть.

**Наукова новизна** полягає в доповненні та систематизації знань про інститут монархії та членів королівської родини як фактор впливу на трансформації сучасних політичних систем з кінця XX – XXI ст.

**Висновки.** Століття за століттям монархія виступає гарантом стабільності, міцності та, важливо, гнучкості. Монархічне правління щасливіше і надійніше, ніж республіканське, бо нічого не вимагає від громадян надзвичайності, і може підніматися на тій мірі моральності, на якій республіки падають. Інститут монархії для британців - це і історія, і традиції, і віра, і національне надбання, символ гордості і стабільності.

Сьогодні монархічна система зазнала серйозних видозмін (особливо це стосується територій Європи) і тепер є принципово новою моделлю, яка пристосована до сучасних жорстких умов. Але разом з тим сучасні монархії придбали і нові риси, які істотно відрізняють їх від історичних аналогів і при цьому зуміли зберегти типові ознаки монархічної форми влади. На нашу

думку, сучасний інститут монархії можна трактувати як «правильну» форму правління.

Охарактеризувавши сучасну монархію у Великій Британії та проблеми її модифікації, ми зазначили, що в середині цієї країни час від часу з'являються ідеї про скасування монархії. Але англійці занадто прив'язані до своєї історії та монархії, що стала свого роду символом країни.

Дуже важливим та актуальним аспектом образу британської монархії є королівська родина та сам монарх. З розвитком сучасних технологій та темпом отримання інформації на інститут монархії все більш і більш впливають ЗМІ та Інтернет мережа. Тому ця форма правління почала модернізуватися і в цьому руслі.

Сьогодні Велика Британія – це найбільша збережена монархія. Вона здатна диктувати свої умови в світовому масштабі, нарівні з провідними європейськими республіками, доки інші європейські монархії змушені грати опосередковану роль в геополітичному просторі.

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ</b> .....	8
1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження.....	8
1.2. Методи дослідження .....	13
<b>РОЗДІЛ 2. ГЕНЕЗА БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ: ВІД СТАНОВЛЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ</b> .....	15
2.1. Британська конституційна система та інститут монархії: становлення та співіснування .....	15
2.2. Монархічна система в сучасному світі та її особливості .....	26
2.3. Сучасна британська монархія та проблема модифікації .....	32
<b>РОЗДІЛ 3. БРИТАНСЬКА МОНАРХІЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН</b> .....	44
3.1. Роль і місце британської монархії у світовій політиці.....	44
3.2. Специфіка британської монархії і її місце серед європейських монархій .....	51
<b>РОЗДІЛ 4. КОРОЛІВСЬКА РОДИНА ЯК КЛЮЧ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ</b> .....	62
4.1. Королева Єлизавета II та образ монарха у суспільстві .....	62
4.2. Вплив «старших» членів королівської родини та нового покоління династії Віндзорів на сучасний імідж монархії у світі .....	66
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	75
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ</b> .....	81
<b>ДОДАТКИ</b> .....	94
<b>ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА</b> .....	102
Реферати іноземною мовою.....	102
Аналітична довідка.....	114

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Монархія, як історична форма правління показала протягом століть свою гнучкість і піддатливість. Завдяки цьому їй вдалося «зберегтися» в сучасних високорозвинених демократичних країнах. Для сучасної демократії є тільки один небезпечний ворог – добрий монарх. Більше тисячі років британська монархія є одним з найдревніших державних інститутів, який не просто зберігся, а й став всесвітнім символом. Назва «royal» виступає в підсвідомості людей, як приналежність до «знака якості». Те, що має приставку «королівський» у своїй назві вже свідомо викликає в британців повагу і має особливу вагомість.

Якщо в нинішній час монарх приймає хоча і важливу, але порівняно невелику участь в житті країни, то в разі виникнення кризових ситуацій вся відповідальність за те, що відбувається і наступні рішення формально лягають на плечі глави держави, а саме главу королівського дому. Тому негативний та позитивний образ монарха складається з багатьох факторів.

Нинішній монарх – королева Єлизавета II, перебуваючи на престолі ось уже понад 67 років, являє собою символ стабільності та вірності. І все ж не можна не відзначити, що і британська монархія трансформується, і королівська сім'я сприяє цьому. Особливо це стало помітно в кінці ХХ – початку ХХІ століття. Започаткована лейбористським урядом Тоні Блера грандіозна конституційна реформа, складовою частиною якої стала парламентська реформа, частково торкнулася і монархію, позбавивши членів королівської родини, поряд з іншими спадковими перами, права засідати у верхній палаті. Єлизавета II змушена була дати принципову згоду на «глобальну реформу монархії», в процесі підготовки якої був відзначений цілий ряд нововведень, спрямованих на те, щоб наблизити королівський будинок до народу, надати монархії «народний» характер.

Життя членів королівської сім'ї завжди викликає особливий інтерес світової спільноти. Констатуються як успіхи, так і невдачі їх представників. За їхньою долею з самого народження стежить не тільки британська, але й світова громадськість, оцінюючи вчинки і нещадно засуджуючи їх промахи. Ці люди, як ніхто інший, піддаються постійному спостереженню і критиці.

Зазвичай, інститут монархії досліджується з юридичної точки зору, а його особливостям і ролі приділяється недостатньо уваги. Монархія є черговою сходинкою в розвитку організації державної влади, і саме ця форма правління, змінюючись і модифікуючись, змогла пройти довгий шлях від зародження державності до сьогоднішнього дня.

Отже, питання про роль монархії в міжнародних відносинах і політичних трансформаціях з наукових позицій поки ще недостатньо вивчена, хоча і є важливим для розуміння світових процесів тому, що монархічні держави мають свої особливості, способи і підходи до вирішення внутрішньополітичних і міжнародних проблем.

**Об'єктом дослідження** є модифікація інституту монархії у світі на тлі сучасних політичних трансформацій.

**Предметом дослідження** є інститут британської монархії в контексті сучасних політичних трансформацій.

**Мета дослідження** полягає у проведенні комплексного аналізу щодо трансформації монархії Великобританії в середині XVI – початку XXI століть. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- зрозуміти становлення британської конституційної системи та інституту монархії;
- дослідити монархічну систему в сучасному світі та її особливості;
- схарактеризувати сучасну монархію у Великій Британії та проблеми її модифікації;
- розкрити роль і місце британської монархії у світовій політиці;



- порівняти специфіку британської монархії і її місце серед європейських монархій;
- дослідити роль королеви Єлизавети II та образ монархії у суспільстві;
- з'ясувати вплив «старших» членів королівської родини та нового покоління династії Віндзорів на сучасний імідж монархії у світі.

**Хронологічні межі дослідження** охоплюють період середини XVI століття по теперішній час. Це обумовлено тим, щоб показати еволюцію монархії у Великій Британії та модифікацію сучасних політичних трансформацій. Нижня межа дослідження обумовлена прийняттям Акта про супрематію у 1534 року (поновлення у 1559 році), згідно з цим Актом почалася нова епоха Англіканської церкви. Верхня межа дослідження – це сьогодні, обумовлена появою нових членів у королівській родині, які безумовно роблять свій внесок у розвиток британської історії та образу монархії. Для більш повного розуміння і аналізу положення монархії в сучасний період ми можемо виходити за часові рамки, позначені в темі наукової роботи, роблячи історичні екскурси в більш ранні періоди розвитку країни через те, що ретроспективний історичний аналіз дозволяє глибше зрозуміти значення і суть сучасних процесів.

**Географічними межами дослідження** є виключно територія Великої Британії, але інколи ми можемо звертатися до країн, які є домініонами, а також до територій сучасних європейських монархій.

**Наукова новизна** полягає в доповненні та систематизації знань про інститут монархії та членів королівської родини як фактор впливу на трансформації сучасних політичних систем з кінця XX – XXI століть. Також наукова новизна полягає в наступному: 1) здійснено специфічний підхід до аналізу становлення британської монархії в геополітичному контексті; 2) подано цілісну картину монархічного ладу в сучасній світовій системі; 3) проаналізовано ідею образів членів королівської родини як ключа до збереження британської монархії.

**Теоретичне значення одержаних результатів** полягає у систематизації знань про форми правління сучасності та особливе значення монархії в геополітичному контексті.

**Практичні значення магістерської роботи** можуть бути застосовані у подальшій розробці проблем з обраної теми, на факультативних курсах з всесвітньої історії, зовнішньої політики та міжнародних відносин у школах та університетах із поглибленим вивченням гуманітарних дисциплін. Дослідження і висновки, які наявні у роботі, можуть послужити більш глибокому вивченню монархічної форми правління, як важеля до вирішення внутрішньополітичних і міжнародних проблем сучасності.

**Апробація дипломної роботи.** У співпраці із науковим керівником, кандидатом історичних наук, доцентом, завідувачкою кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Маклюк О. М. та кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри ділової комунікації Волковою В. В. нами було опубліковано наукову статтю «*Маклюк О. М. Volkova V. V. Manuylova A.M. The royal family image in the British media Zaporizhzhia Historical Review. №2 (54), 2020 (пройдена процедура рецензування, подано до друку)*». Також, на основі дипломної праці, було підготовлене науково-популярне есе на тему «Формування громадської думки щодо королівської родини та інституту монархії у британських ЗМІ», яке отримало відзнаку на III Всеукраїнському конкурсі студентських науково-популярних есе «Трансформація сучасної світосистеми» в м. Київ, 2019 рік. Ця робота отримала відзнаку від президента Української асоціації зовнішньої політики, надзвичайний і повноважений посол України Хандогий В. Д.

**Структура роботи.** Магістерська робота підпорядкована меті та завданням дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 4 розділів та 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (102 найменувань) та 8 додатків . Обсяг основної частини роботи складає 77

сторінок комп'ютерного тексту, загальний обсяг магістерської роботи – 118 сторінок.

## РОЗДІЛ 1

### СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ, АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

#### 1.1. Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження

Дослідження ґрунтується на наукових монографіях і працях вітчизняних і зарубіжних дослідників сфери міжнародних відносин, історії у цілому, авторефератах, дисертаціях та довідкових виданнях. У радянський період історія Великобританії вивчалася, перш за все, з політичної точки зору. Ролі інституту монархії в цілому, з відомих ідеологічних причин, приділялося мало уваги, а після Другої світової війни і початку Холодної війни характер робіт вітчизняних дослідників і зовсім став досить критичним.

У пострадянський період спостерігається зміна в дослідницькій спрямованості в питаннях історії та політики Великобританії. Інтерес до інституту монархії й такому явищу як корона в цілому помітно зріс, і все більше авторів присвячують свої дослідження загальних питань монархізму з філософської та юридичної точок зору. Принципом аналізу стану наукової розробки став проблемний принцип та в рамках цього принципу поділ на вітчизняну і зарубіжну літературу. Треба зауважити, що праць вітчизняних дослідників, які б досконало вивчали тему інституту британської монархії, дуже мало (особливо в публічному доступі). Тому за основу були взяті роботи зарубіжних дослідників, яких теж небагато. За обраною темою був розподіл за наступними групами:

- 1) наукові статі, праці та монографії щодо теоретичних засад трансформації інституту монархії;
- 2) наукові статі та монографії присвячені королівській родині та монарху, та як їх образ впливає на імідж британської монархії.

У першій групі можна виділити роботу британського теоретика середини ХІХ століття Уолтера Беджета «Англійська конституція» [97]. У

публічному доступі є тільки частина роботи. Автор підкреслює, що існує три основних права монарха: право на консультацію, право заохочувати і застерігати.

У цьому дослідженні ми неодноразово зверталися до словників, щоб зрозуміти поняття та походження слів. Такою основою стали енциклопедичні та етнопсихологічні словники А.А. Князева [99], В.Г. Крисько [100] та Д.Н. Ушаков [101].

У другу групу дослідження увійшли паці вітчизняних та зарубіжних науковців, які займалися історією вже королівської родини та окремих її членів. Серед таких науковців знаходяться С. Бредфорд [94], В. Овчинников [94], А. Полякова [95], Е. Мортон [96].

Сара Бредфорд – англійська дослідниця, в першу чергу, відома біографіями королівських осіб. Її книга «Єлизавета: Біографія Її Величності Королеви» – це остаточна біографія королеви, яка розкриває справжню жінку, що стоїть за образом громадського діяча, яка відсвяткувала своє 90-річчя [98]. Автор розгадує сімейні таємниці Елізабет – як на неї вплинув її батько; її проблемні відносини з її дітьми; історія її важкого шлюбу; і як цей чудовий монарх впорався з тиском матері, яка також є найвідомішою жінкою в світі. Сара дуже відома не тільки у Британії, але і в Америці, та має авторитет серед громадськості.

Зарубіжна дослідниця, кандидат історичних наук та психолог Арина Полякова зауважила, що в сферу наукових інтересів входить сучасна британська монархія, королева Єлизавета II, король Едуард VIII, Уолліс Сімпсон та Вікторіанська Англія. В праці «Її Величність Королева Великобританії Єлизавета II. Погляд на сучасну британську монархію» авторка розкриває що це за людина, чим вона живе і що для неї означає бути королевою, особливо в наш час [95]. Ця книга дає можливість не тільки зануритися в подробиці повсякденного життя Її Величності, але і познайомитися з цікавими традиціями найдавнішого королівського двору [95].

Джерельна база. За означеною темою був розподіл за наступними групами: законодавчих актів та парламентські документи, мемуари, джерела засобів масової інформації, в тому числі документальні фільми і офіційні сайти.

Базою першої групи дослідження стали джерела правового характеру, а саме історичні та політичні документи Великобританії. Слід відразу обмовитися, що в британському законодавстві існують дещо інші акти у порівнянні з європейськими державами. Видаючи окремі статuti, законодавчі органи виходять з того, що повноваження основних центральних органів держави, до яких традиційно відносяться монарх, парламент і уряд, склалися історично, тому сучасні правові акти є не більше ніж уточненням і поясненням окремих повноважень і особливостей порядку їх формування.

Зокрема слід виділити наступні відомі законодавчі акти, багато з яких детально розглядаються в другому розділі цієї роботи: Велика хартія вільностей 1215 року [40], Акт про супрематію 1559 року [19], Петиція про права 1628 року [11], Велика ремонстрація 1641 року [58], Постанова палати громад про спосіб правління англійського королівства 1660 року [13], Хабеас Корпус акт 1679 року [35], Білль про права 1689 року [24], Трирічний акт 1694 року [43], Акт про влаштування, також відомий як акт про престолонаслідування 1701 року [20], Семирічний акт 1716 роки [46], Акт про парламент 1911 року [1], Вестмінстерський Статут 1931 року [86], Акт про регентство 1953 року [45], Акт про майно корони 1961 року [31], Акт про міністрів корони 1975 року [44], Акт про свободу інформації 2000 року [34], Акт про конституційні та урядові реформи 2010 року [30], Акт про королівський грант 2011 року [69] та Акт про спадкування корони 2013 року [47].

До особливої категорії документів про конституційне право варто віднести збірник правових документів, виданий в 1973 році [32], а також збірники конституцій окремих держав [93], що містить також і докладне

обґрунтування правової системи і юридичний огляд основних правових документів Великобританії.

Важливими джерелами також є тронні промови королеви Єлизавети II [14]. Ці виступи є звичайною процедурою в таких європейських монархіях як Сполучене Королівство, Нідерланди, Норвегія і Швеція, під час якої монарх (або його представник) вимовляє підготовлене звернення перед присутніх в повному складі парламентом, щоб викласти програму уряду на майбутній рік. Мова пишеться не самим главою держави, а готується апаратом прем'єр-міністра.

Друга група належить до джерел мемуарного характеру, зокрема – мемуари прем'єр-міністрів Вінстона Черчілля [16], Тоні Блера [25], Гарольда Вільсона [87], Маргарет Тетчер [50] та інших. Цих колишніх прем'єр-міністрів об'єднує те, що в основному свою увагу вони приділяють питанням політики, але водночас висвітлюють і питання взаємодії з монархом і членами королівської сім'ї.

З точки зору вивчення політики уряду лейбористів, великий інтерес представляють мемуари колишнього міністра у справах Північної Ірландії Пітера Менделсон [41]. Він повідомляє читачеві цікаві подробиці свого листування з спадкоємцем, в тому числі що стосуються його ставлення до загибелі Діани.

Дуже цінними джерелами є спогади і щоденники особистих секретарів королеви, однак виходячи з необхідності дотримання конфіденційності відбувається в палаці, вони просто не мають права розголошувати подібні таємниці. Зі зрозумілих міркувань таких публікацій вкрай мало що підвищує цінність мемуарів Патріка Джефсона – колишнього секретаря принцеси Діани [38], а також, що вийшли в кінці 2014 року, спогадів особистого прес-секретаря королеви Діккі Арбітера [21], який працював з Букінгемським палацом протягом більш ніж сорок років, будучи, крім того провідним коментатором коронації Єлизавети II (в 1953 році), її срібного (1977), золотого

(2002) і діамантового (2012) ювілею правління. Вони представляють великий інтерес особистих спостережень автора про характер королеви і членів королівської сім'ї, їх ставлення до людей, зарубіжних турів, а також про роль ЗМІ в підтримці як позитивного, так і негативного іміджу монархії.

До останньої, третьої групи, ми віднесемо публікації в ЗМІ та соціальних мережах. Ще зосередимо увагу на документальні відеоматеріали, офіційні сайти королівського дому, парламенту, а також великі британські періодичні видання, в яких розміщуються офіційні повідомлення про події, пов'язані з королівською сім'єю, такі як The Daily Express [53], The Daily Mail [54], The Daily Mirror [55], The Telegraph [78], The Sunday Times [72] і The Sun [70] і ін.

В основу роботи лягли і соціальні мережі. Офіційні сторінки в Facebook, Twitter та Instagram. Ці мережі висвітлюються життя королівського двору, а саме: принца Уельського Чарльза та Камілли, герцогині Корнуольської (@clarencesehouse) [29], принца Вільям, герцога Кембриджського та Кейт, герцогині Кембриджської (@kensingtonroyal) [39] та нещодавно створена сторінка принца Гаррі, герцога Сассекського та Меган, герцогині Сассекської (@sussexroyal) [56]. Головними сторінками королеви є «The Royal Family» у Facebook, Twitter та Instagram [66, 67, 68].

Ще одним джерелом в нашій роботі служили художні та документальні фільми: «Діана: Останні дні принцеси» [90], «Діана: Історія її словами» [88], «Діана: історія кохання» [89], «Королева» [91] та інші відео/теле-матеріали. Фільми ми можемо побачити, як в мережі Інтернет, так і через телебачення. Отже, можна сказати, що вони також є відгалуженням медіа-світу та впливають на свідомість глядачів.

Біографічний фільм «Королева» режисера С. Фріза – це пояснення взаємовідносин королеви Єлизавети II та її прем'єр-міністра Тоні Блера. Вони розвиваються на тлі численних проблем, які виникли в зв'язку з трагічною загибеллю принцеси Діани. Нещодавно обраний прем'єр-міністр Тоні Блер розуміє, що ситуація, що склалася може відвернути простих британців від



престолу. Тому на його плечі лягає весь тягар відповідальності з пошуку компромісу між глибоко особистою трагедією королівського дому і бажанням громадськості побачити її публічні прояви.

Підсумовуючи вищесказане необхідно підкреслити, що проблема сучасного інституту монархії все ще вивчена недостатньо, хоча поява вищевказаних монографій, певної кількості наукових статей в періодичних виданнях, присвячених актуальним проблемам королівської сім'ї Британії та розвиток інтернет-ресурсів, свідчить про зростання інтересу до даного питання. Таким чином, джерельна база є достатньо репрезентативна для того, щоб проаналізувати обрану тему.

## **1.2. Методи дослідження**

Методологічну основу складають загальнонаукові принципи і методи, що були використані для виконання дослідницької роботи. За допомогою методу аналізу та синтезу питання сприйняття інституту монархії розчленовано на взаємопов'язані елементи і проаналізовано вплив на Велику Британію членів королівської родини, що дало можливість отримати характеристику діяльності британської монархії.

У роботі використано один з методів наукового пізнання – аналогія. За допомогою нього ми узагальнили знання про європейські країни з сучасною монархічною формою правління. А також цей метод був використаний для порівняння образів та сприйняття всіх титулованих членів британської монархії та сталення підданих до них.

Питання сприйняття королівської родини суспільством, що розглядається у четвертому розділі, має історичний характер і у своєму вивченні передбачає застосування цілого ряду наукових методів: системність, об'єктивність, історизм; порівняльно-ретроспективного, історичного та логічного підходів. Ці методи допомагають знайти ті або інші вірогідні факти, об'єктивні прояви в протіканні досліджуваних процесів. За допомогою

цих методів здійснюється накопичення фактів, їх перехресна перевірка. Слід при цьому підкреслити, що факти мають науково-пізнавальну цінність тільки в тих випадках, коли вони систематизовані, коли між ними розкриті не випадкові залежності, визначені причини слідства. Таким чином, завдання виявлення істини вимагає не тільки збору фактів, але й правильної їх теоретичної обробки.

Завдяки хронологічному методу ми змогли простежити трансформацію британської монархії від її історичного витoku до сьогодення. А вже компаративний метод, на основі порівняльного методу літератури та джерел, допоміг нам порівняти та узагальнити отримані результати.

Таким чином, застосований комплекс методів наукового дослідження дозволив сформулювати аргументовані твердження та висновки, які були зумовлені метою, науково-дослідними завданнями, науковою новизною і практичним значенням роботи.

## РОЗДІЛ 2

# ГЕНЕЗА БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ: ВІД СТАНОВЛЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ

### **2.1. Британська конституційна система та інститут монархії: становлення та співіснування**

Стрімко летить час, а монархія досі вважається сильним інститутом. Річ у тім, що її структура для людей виявляється досить зрозумілою. Конституція, робота парламенту, діяльність різних партій, зміна кабінету міністрів, незрима формування громадської думки – все це комплекс політичних процесів, який досить важко усвідомити і зрозуміти простим людям. Дії, слова і вигляд однієї єдиної людини – монарха, якого можна бачити і чути, для людей куди більш зрозумілі, ніж багатоступеневі політичні інстанції.

Головним аспектом в цій системі є конституція. Саме цим відрізняється Велика Британія від інших країн, що мають писану демократичну конституцію. У багатьох державах створення демократичних конституцій передували серйозні політичні потрясіння або революції, внаслідок яких і створювалися нові конституції. Оскільки змінювався або сильно видозмінювався політичний лад країни, конституцію було необхідно надрукувати і видати єдиним документом, який надалі ставав основою державного права. Наприклад, коли 13 американських колоній заявили про свою незалежність від Англії, вони створили фундамент для майбутнього уряду за допомогою єдиного документа, який називався «Конституція Сполучених Штатів, заснована і впорядкована людьми Сполучених Штатів». Те ж стосується і СРСР, Португалії та багатьох інших країн, а також Ірландії, Індії, Канади та інших англійських домініонів, в яких конституція є єдиним документом.

Однак в Англії не було подібних революційних подій, які б перевернули чинний політичний лад, внаслідок чого була б потрібна абсолютно нова

конституція. Важливі зміни, в тому числі з довгостроковою перспективою, час від часу вносилися в теперішню конституцію, але не приводили до необхідності створення нової. Алексіс Де Токвіль писав з цього, що англійської конституції і зовсім не уснує, а це лише ланка між історією та традиціями [37].

Термін «конституційне право» в Англії означає всі закони, які тим чи іншим чином впливають на обмеження або управління владою суверена-монарха даної країни. Попри те, що єдиного тексту англійської конституції немає, її можна знайти в законодавчих актах парламенту, судових рішеннях, в традиціях і звичаях, а також у договорах і конвенціях, а дія самої конституції можливо вивчити лише пильно спостерігаючи за політикою. Англійська конституція – це результат поступового формування, вона дотепер розвивається, і буде розвиватися далі за допомогою появи нових обставин, традицій, політичної ситуації, прийняття нових законів і проходження нових парламентських законодавчих актів.

Цікаво, що тексту конституції не тільки не існує, але також немає повного і точного переліку документів, які б до нього ставилися. Разом з тим, можна виділити її чотири складові частини, а саме: історичні документи як Загальне право, парламентські акти, закони – Статути, поправки законів, зміни статутів у зв'язку з примусовими обставинами – Конституційні угоди та нові закони – Звичайне право і законодавчі акти парламенту.

В «кабінетній системі» урядом керує саме кабінет міністрів, а не монарх. Функції глави держави, будь то король або президент, за законом є лише номінальними, допоміжними. Тому наявність або відсутність монарха не є головною відмітною особливістю конституції. Але, з усім тим, не варто зовсім заперечувати роль суверена, – на сьогодні вплив монарха в сучасній британській політиці нехай і незначно, але все ж відчувається. Головна характеристика кабінетного уряду полягає в тому, що монарх повинен схвалювати рішення уряду і кабінету міністрів.

Англійська монархія – дуже старий інститут влади, корені якого сягають на XII століть назад до 829 році, часи короля Егберта, а головними рисами є спадковість і традиціоналізм. В історії англійської монархії було всього 11 років (1649 – 1660), коли влада королів формально була перервана, але потім все повернулося на круги своя. Англійська монархія значно старше англійського парламенту, що виник в XIII столітті. Єдиним аналогічним інститутом по своїй давнині в сучасній Європі є інститут папства, який деякі історики вважають монархією.

Протягом свого довгого існування монархія зазнала багато змін: вона встигла пройти шлях трансформації від абсолютної монархії до конституційної, а поняття «монарх» і «корона» перестали бути тотожними. Але незважаючи на складність і запутаність британської конституції, можна виділити чотири «стовпи», що створюють правову основу системи монархії: Акт про супрематію 1559 року [19], Хабеас Корпус Акт 1679 року [35], Білль про права 1689 року [24] і Акт про престолонаслідування 1701 року [20]. Розглянемо кожен з них окремо в міру появи:

Найпершим і одним з найбільш важливих є Акт про супрематію 1559 року [19], що складається з двох парламентських законів 1534 і 1559 року. За ним суверен отримував верховні повноваження і ставав главою Англіканської церкви, що відокремилася від Католицької в ході Реформації. Розрив з Ватиканом стався через небажання папи Римського Клементя VII дозволити розлучення короля Генріха VIII з Катериною Арагонською, так і не подарувала йому сина. Примхливий і непримиренний Генріх, що не зник отримувати відмову, звинуватив англійське духовенство в непокорі королю, який користувався тоді абсолютною владою, і змусив його визнати себе главою церкви Англії. У 1532 році в якості архієпископа Кентерберійського була обрана людина, яка явно симпатизує протестантизму, Томас Кранмер. Він розірвав шлюб Генріха і Катерини, що дозволило королю вступити в наступний шлюб. А через два роки (1534 рік) був прийнятий Акт про

супрематію [19], за яким Генріх проголошувався верховним главою Англійської (Англіканської) церкви. Після смерті Генріха, на престол зійшов Едуард VI. При ньому розкол поглибився і прийняв постійну форму, а Біблія була переведена на англійську мову і стала доступна не тільки церковнослужителів, але і простим смертним. У 1553 році були написані «42 статті», що стали згодом основним документом нової церкви. Однак, в тому ж році, після передчасної кончини короля, на престол зійшла його дочка католичка Марія I Тюдор, при якій розгорілася нова релігійна війна, довгою в 5 довгих і кривавих років. Смути припинилася лише коли Марію змінила її сестра Єлизавета I Тюдор в 1558 році. Вона сприяла заспокоєнню релігійного конфлікту, повернувши церква в протестантське русло, заданий її батьком Генріхом VIII, а час її правління увійшло в історію під назвою "Золоте століття". У 1559 році королева Єлизавета I видозмінила свій титул глави Англіканської церкви, залишивши за собою статус верховного правителя, але розв'язання догматичних питань відтепер було прерогативою церковного кліру [33]. «42 статті» були переглянуті, а три з них і зовсім виключені. Решта «39 статей» англіканського віросповідання в 1571 році лягли в основу британського релігійного права, і існують в незмінному вигляді до цього дня, а монарх досі залишається главою Англіканської церкви.

Хабеас Корпус Акт 1679 року [35] стосувався юриспруденції і визначав порядок затримання осіб, які вчинили порушення закону, і проведення над ними судового процесу. Повна назва закону – «Акт про краще забезпечення свободи підданого і про попередження ув'язнень за морями». Роль монарха в даному законі прямим чином не зачіпається, проте його це стосується безпосередньо через те, що британський монарх є верховним суддею.

Білль про права 1689 року [24] – вважається, що це перший закон, що встановлює права людини в Британії, насправді ж він обмежував абсолютну владу монарха на користь парламенту. Повна назва – «Акт, що декларує права і свободи підданого і встановлює успадкування корони». Білль був прийнятий

в результаті «Славної революції 1688 року», що виникла, як і більшість конфліктів у Британії, на релігійному ґрунті. У 1685 році після смерті Карла II, що не залишили спадкоємців, на престол вступив його молодший брат Яків II Стюарт. Новий король, який відкрито відносив себе до Римської Католицької церкви, став проводити політику, що викликала протистояння протестантського суспільства.

У 1687 році Яків видав «Декларацію про релігійну терпимість», яка виявилася сприятливою для католиків і створила небезпеку реставрації Католицької церкви в Британії і перерозподілу майна на користь католиків. У 1688 році об'єднана опозиція, що складається з парламенту, духовенства, городян і лендлордів таємно направила Вільгельму III Оранському лист з проханням очолити переворот і стати новим королем Англії і Шотландії. Вибір був виправданим – він був чоловіком старшої дочки Якова II, Марії II Стюарт. 15 листопада 1688 армія Вільгельма безперешкодно висадила на Британських островах, Яків II втік до Франції, звідки намагався чинити опір, але успіхом це не увінчалось. Парламент запропонував Вільгельму стати принцем-консортом при правлячій королеві Марії II, бо він одночасно був правителем Нідерландів, але Вільгельм відмовився йти на поступки, тому його права було вирішено обмежити шляхом прийняття «Білля про права» в 1689 році. З цього Акту надалі монарх не міг припиняти дію законів і їх виконання, стягувати податки на користь корони і формувати армію в мирний час [24]. Незабаром дружина Вільгельма III померла, і він став одноосібним правителем Англії, Шотландії, Ірландії і Нідерландів. Король протистояв католикам, прихильникам Якова – якобітів спочатку в Шотландії, потім в Ірландії, тому ірландські протестанти досі вважають Вільгельма Оранського національним героєм. Так з'явився ще один найважливіший Акт, який став основою сучасної конституційної системи Британії. У 2013 році в закон були внесені істотні поправки, з огляду на прийняття Акта про спадкування корони

(престолонаслідування) 2013 року [20], пов'язані з заборонаю шлюбу монарха і членів королівської сім'ї з католиками.

І останній, Акт про престолонаслідування 1701 року [20], також відомий як Акт про влаштування. Закон був прийнятий парламентом в 1701 році і також сходиться до періоду правління Вільгельма III Оранського. Після «Славної революції» 1688, Якова II, а також його сина (народженого в тому ж 1688 році, Джеймса Френсиса Едуарда Стюарта), позбавили права претендувати на англійську корону. Таким чином, в разі, якщо у Вільгельма і Марії не буде дітей, спадкоємицею мала б бути молодша сестра Марії, Ганна Стюарт. Так і вийшло – у Марії не було дітей, але бездітної також виявилася і Ганна. З'явилася реальна загроза майбутнього політичної кризи, якщо порядок престолонаслідування визначений не буде. На Ганні закінчувалася протестантська лінія Стюартів, і виходу було всього два: або корона переходить до Стюартів-католиків, або до іншої династії, але протестантам. Таким чином, в 1701 році був прийнятий Акт про престолонаслідування. Повна назва – «Акт про подальше обмеження влади монарха і найкращої охорони прав і свобод підданих» [20]. Мова в ньому йшла про те, що престол міг передаватися у спадок тільки тим особам, які належали до Англіканської церкви, що не залишало жодної можливості католикам, а також тим, хто перебував у шлюбі з католиками і їх нащадкам претендувати на англійську корону.

Таким чином, спадкоємицею престолу після Анни ставала внучка Якова I – Софія Ганноверська, а потім її старший син – курфюрст Ганноверський Георг I. До закону тричі вносилися зміни: в 1887 і 1945 роках щодо ролі королеви Вікторії [28], а потім короля Георга VI [27] в Раді. Але найістотніше зміна відбулася у 2013 році у зв'язку з прийняттям нового закону про престолонаслідування – Акта про спадкування корони (або Акта про первородство). Тоді в Акт про престолонаслідування 1701 року було внесено поправки, що допускають шлюб королівських осіб з особами католицького



віросповідання, що, по суті, практично повністю нівелювало існування Акта 1701 року і є революційною подією в рамках британського законодавства і британської конституційної системи.

Отже, Акт 2013 року фактично замінив Акт 1701 року Детально проаналізувавши акти, можна зробити висновок, що всі ці чотири документи є базою для інших, так як саме вони визначають найголовніші державні інститути: церкву, монархію, і судову систему.

Одним з найбільш відомих фахівців з питань конституційної монархії був Уолтер Беджет. У своїй книзі «Англійська Конституція» [97], вперше опублікованої в 1867 році, він провів аналіз ролі монархії. Описуючи, яким чином монарх символізує єдність нації, У. Беджет вказує, що нація розділена на партії, в той час як корона не належить жодній з них. Автор наголошував на важливості не тільки персони самого монарха, а й кожного окремого члена королівської сім'ї. Як підкреслює У. Беджет, «сім'я на троні» є вельми цікавим фактором, який зводить гордість і недоступність монарха до рівня звичайного життя. Крім того, як вказує У. Беджет, під час свого правління монарх, як ніхто інший в країні, накопичує велику кількість неоціненого досвіду і знань, що, безсумнівно, дозволяє йому більш об'єктивно оцінювати те, що відбувається в країні. Міністри змінюються, а монарх залишається. І в разі правління королеви Вікторії і Єлизавети II це твердження стає особливо справедливим, оскільки саме ці монархині, що знаходяться на троні довше за всіх інших, вважаються еталоном авторитету і досвіду [86].

У сучасній Великобританії, хоча конституційно вона і є монархічною, згідно із законом ядро політики знаходиться в руках політичних партій, палати громад і кабінету міністрів. Саме цей парадокс і називається «конституційною монархією». І якщо судити тільки по документам, виходить, що корона є лише «декоративною верхівкою», без урахування ролі самого монарха і його особистого внеску в розвиток держави. Але, як було сказано раніше, корона – це не монарх. Корона – це формальний інститут, в той час, як монарх, на наш

погляд, – це государ, від особистості якого часом може залежати більше, ніж від парламентських актів і дій уряду.

Існує думка, що сучасна Британія – республіка під управлінням монарха, і у цієї ідеї навіть є цілий ряд послідовників, родоначальником якої, як не дивно, є сам Уолтер Беджет [97]. Цією догми дотримується і сучасний британський дослідник Морріс Р.М., вважаючи Британію втіленням всіх механізмів республіки, але яка виглядає як монархія; в якості іншого прикладу він наводить Францію, яка функціонує як монархія, але виглядає як республіка [102].

Таким чином, англійська монархія, якщо судити по законодавчим актам, статутам і іншим правовим документам, як би не існує взагалі. Конституційно, монарх – всього лише глава всіх церемоніальних процесів парламентської демократії; він володіє деякими привілеями та атрибутами, проте не має і не контролює ту величезну владу, яка, формально, твориться від його імені. Цей феномен нарікають міфічним поняттям «корона», що також є синонімом понять «воля народу» або «нація». Але, знову ж таки, це твердження справедливе лише в рамках правової системи і конституції. На ділі монарх має набагато більшу владу, ніж заведено вважати, так як він має можливість безпосередньо впливати на емоції людей. А держава, як відомо, – це саме люди.

Процес трансформації понять «король» і «корона» відбувався протягом багатьох століть розвитку англійської конституції. Були часи, коли англійський король мав необмежену владу - період абсолютної монархії (правління династії Тюдорів - XVI століття). Але громадянська війна забрала з собою більшу частину королівських прерогатив, а «Славна революція» 1688 – 1689 років обмежила поле королівської діяльності і впливу ще більше. Раніше королівська особа була фокусною точкою і активним чинником в конституції: вона правила і панувала; уряд безпосередньо залежало від характеру і настрою монарха. Але після прийняття Білля про права 1689 року

все різко змінилося: центр активної політичної діяльності перейшов від корони до парламенту, тобто король як і раніше царював, але вже більш не правив [24].

Теоретично «корона» володіє широкими і важливими повноваженнями, які раніше були сконцентровані в руках однієї людини, а тепер розподілені між кабінетами міністрів та іншими структурами, які контролюються ними ж. Але навіть з урахуванням цього, не варто недооцінювати роль монарха, який має досить широкими і дуже важливими повноваженнями навіть в рамках конституції. Їх можна розділити на дві категорії: влада, заснована на законі і рішеннях парламенту; влада, заснована на традиціях і прерогативи.

Сучасна конституційна англійська монархія вперше почала складатися за часів правління королеви Вікторії в основному проти її бажання. Британія розвивалася, як імперія, ніж частково була зобов'язана Бенджаміну Дізраелі, який, в законі 1876 року про Королівські титули, свідомо прагнув використовувати монархію в інтересах зростаючої імперії і консервативної партії. Але ще більш важливим для майбутнього монархії, крім нового титулу імператриці Індії та асоціації з індійською імперією, був, на думку відомого британського фахівця в галузі права Вернона Богданор, союз монархії і колоніальних поселень, саморегульованих колоній і домініонів на Колоніальних конференціях 1887 і 1897 роках 254. За часів правління Георга V і Георга VI – в період менш грандіозний, ніж Вікторіанська епоха, – англійська монархія трансформувалася в «сімейну монархію», що зображує традиційні ідеали британців. І це не дивно. Монархія, як і інші політичні інститути, ґрунтується на соціальній базі: якщо змінюється сама природа цієї бази, монархія повинна пристосуватися до суспільства, яке стає іншим, наприклад перестає шанувати традиції, розглядає монархію в останню чергу в якості гаранта легітимності, і більше не вважає повагу до неї істотним чинником в політиці.

Іншими словами, це явище можна пояснити через поняття «винахід традицій», коли установа свідомо оновлює себе, щоб задовольняти мінливі

суспільним потребам. Правда, рідко коли інститутам вдається таким чином повторно винаходити себе. Як правило, вони проявляють меншу винахідливість, відповідаючи на потреби суспільства, можливо, відчуваючи це емоційно, але не завжди здатні це ясно сформулювати і відреагувати. Те ж стосується і монархії.

Свого часу Б. Дізраелі і У. Беджет усвідомлювали, якщо слідувати одному досить популярному правилу, важливість монархії буде лише зростати. «Популярне правило» вимагало певних символів законності, і ці символи були найбільш прийнятними лише тоді, коли концентрувалися в руках певної людини, або персоніфікували. Електорат потребував видимої присутності символічної фігури. У тих державах, які не представлені конституційним монархом, все одно обов'язково є людина, яка представляє націю, будь то лідер партії або просто політик, який домігся високого становища завдяки підтримці якогось політичного руху. Спадкова монархія, при певних обставинах, може бути здатною «скріпити» демократичне суспільство.

Найбільш яскраво це продемонструвала Австро-Угорська дуалістична монархія, де дві держави були об'єднані в особі однієї людини – імператора Франца Йосифа (роки правління 1867 – 1916). З XVII століття британська монархія скріпила союз між Англією та Шотландією при Якові I (він же Яків VI Шотландський): в 1707 році був прийнятий Акт про унію Англії та Шотландії [84] і утворення єдиної держави, названого «Королівство Великобританія» [див. Додаток А]. В кінці XX століття символізм монархії формує єдиний зв'язок, представлений монархом, в особі якого об'єднана різноманітна група країн, що іменується країнами Співдружності.

Монарх, влада якого обмежена і який не може ні приймати, ні скасовувати закони, в разі прийняття складного рішення перетворюється в силу, до якої апелюють все: і противники, і прихильники законопроекту, перетворюючи його в третейського суддю, який стоїть над сутичкою.

Авторитет монарха незалежно від його особистої позиції, стає одним з важливих стабілізуючих факторів в напружений для країни час. Королівського двору в Британії до початку ХХІ століття вдалося зберегти своє обличчя практично незмінним. Своїм тріумфом британська монархія зобов'язана королеві Вікторії, чийм ім'ям пізніше нарекли цілу епоху: економічні та колоніальні досягнення, які асоціювалися ні з урядом, а з монархом. Демонстративна бездоганність поведінки і аура недоторканної величі, які королева зуміла створити навколо себе, задали тон поведінки для всіх наступних монархів. Королева Вікторія зберігала цей образ аж до смерті в 1901 році. Вона створила неповторний стиль британського королівського дому, яким він постає перед нами і по сей день, а члени королівської сім'ї усіма силами намагаються цього слідувати.

На момент смерті королеви Вікторії і початку нового століття, Британія була великою державою і вселяла всім величезну повагу: заморські колонії, високе індустріальний розвиток, сильний військовий флот і т.п. Але королева залишила наступним поколінням, крім державної мощі, досить важкий спадок. Британія сильно ослабла в наступні десятиліття, проте домагання на королівську владу залишилися незмінними.

У непростий період історії після Другої світової війни, коли потужна Британська імперія стиснулася практично до розмірів власне Британських островів, виникло нове розуміння ролі монарха. Як зазначає журналіст-міжнародник Зураб Налбандян, тепер ця роль полягає в тому, щоб уособлювати спадкоємність, нерозривний зв'язок поколінь, підтримувати високі моральні цінності, заохочувати громадську діяльність і благодійність, проявляти солідарність з усіма верствами британського суспільства, включаючи етнічні меншини [3].

Отже, Конституція Сполученого Королівства є системою правил, визначає політичне управління в Сполученому Королівстві Великобританії та Північної Ірландії. На відміну від більшості країн, конституція Великобританії

не зводиться в єдиний документ. Однак Верховний суд Великобританії визнає наявність конституційних принципів, включаючи парламентський суверенітет, верховенство закону, демократію і дотримання міжнародного права. Провідними інститутами в конституції Сполученого Королівства є парламент, судова влада, виконавча влада, а також регіональні або місцеві органи влади. Хоча конституція Великобританії не кодифікована, Верховний суд Великобританії визнає конституційні принципи і конституційні закони, які визначають використання політичної влади. Основними джерелами конституційного права є парламентські акти, судові справи і угоди про те, як діють уряд, парламент і монарх.

## **2.2. Монархічна система в сучасному світі та її особливості**

Зараз ми б хотіли проаналізувати сучасні особливості та напрямки розвитку монархічних форм правління. Форма правління будь-якої держави зумовлена історією і сутністю самої держави і формою організації державної влади, її внутрішнього стану. При монархічній формі главою держави є монарх. Монархічні інститути пройшли тривалий процес політичної еволюції і зазнали серйозної модернізації, в результаті чого з'явилися більш сучасні їх модифікації. У чому ж полягають особливості сучасних монархій, які значною мірою відрізняють їх від історичних прототипів? Для відповіді на це питання ми покладемося на аналіз характеристик трансформації сучасних монархій в умовах розвитку демократії і лібералізму, а також вивчення перспектив їх подальшої модернізації. Також варто вивчити приклади, види трансформації і варіанти функціонування монархій.

На сьогодні налічується більше двохсот тридцяти п'яти самоврядних територій і держав, яким присвоєно міжнародний статус. І вже з них близько двох-трьох десятків країн за своєю формою правління належать до монархічної форми. До їх числа, формально, можна зарахувати і країни, що входять до Британської Співдружності, так як главою держави вважається

англійська королева. Це такі країни як Канада, Нова Зеландія, Австралія, Багамські Острови, Ямайка і т.п. Однак явно, на політичній карті світу набагато більше держав з республіканською формою правління. Заведено вважати, що форма правління, яка встановилася в тій чи іншій країні, обумовлена традиціями, її історичним і культурним розвитком. Безумовно, республіканський лад і демократична система нані стають все більш популярними і затребуваними. Але це зовсім не означає, що монархічна система влади остаточно зжила себе і стала історичним анахронізмом. Сьогодні монархічна система серйозно видозмінилася (особливо в Європі) і тепер є принципово новою моделлю, пристосовану до сучасних умов, хоча при цьому типові ознаки монархічної форми влади були збережені. Але разом з тим сучасні монархії придбали і нові риси, які істотно відрізняють їх від історичних аналогів.

Однією з головних особливостей сучасних монархій є їх «нетиповість», виділена В.С. Чиркін [17]. На його думку, класичні конституційні монархії цілком можна назвати «республіканськими монархіями», оскільки в них владу монарха цілком обмежена у всіх сферах. При цьому юридично монарху належать досить широкі повноваження, але скористатися ними він не може. Така ситуація характерна для таких країн, як Великобританія, Нідерланди, Швеція, Японія. Однак в класичній конституційній монархії монарх володіє не стільки реальною політичною владою, скільки авторитетом і впливом, хоча це і не завжди помітно. Він відповідає не тільки за себе, а й за всіх членів королівської родини та династію в цілому.

У конституційній монархії це і є головна функція монарха, оскільки особистий авторитет монарха в чималому ступені сприяє авторитету самої монархічної системи влади, роблячи її більш життєздатною в умовах демократичного ладу, забезпечуючи її зв'язок з демократичними принципами та інститутами. Таким чином, монархія і демократія здатні цілком мирно співіснувати в рамках однієї держави. Також це вказує і на те, що в світі

сьогодні тісно переплітаються традиційні й сучасні форми державності. Саме тому наявність в ряді країн, у тому числі і що займають провідні позиції на світовій арені, монархічної форми правління зовсім не здається нам історичним пережитком.

Іншою особливістю насамперед європейських монархій є і та важлива обставина, що збереження інституту монархії продиктовано радше даниною вікових традицій, ніж якоюсь реальною потребою. Така прихильність цих країн до монархічної системи показує, наскільки населення прихильний традиційним цінностям легітимації влади. Е. Фішель в книзі «Державний лад Англії» писав, що відчуттю англійська нація є нацією строго монархічною, і король, як символ державної влади, відчувається в Англії з набагато більшим ентузіазмом, ніж на материку [15]. Англійський історик зазначав з цього приводу, що будь-який рух за скасування монархії в Великобританії матиме своїм кінцевим наслідком розпад імперії і Співдружності [15].

Слід зазначити, що у Великій Британії час від часу з'являються ідеї про скасування монархії під приводом того, що її зміст дорого обходиться населенню. Але англійці занадто прив'язані до своєї монархії, що стала свого роду символом країни, найвідомішою і впізнаваною з усіх сучасних монархій.

Ще однією особливістю всіх без винятку монархій є сприйняття монарха не тільки як глави держави, а й як символу держави поряд з прапором, гербом, гімном. І ця обставина прямо вказує на наявність елементів монархічної правосвідомості якщо і не у всього населення країни, то, принаймні, у більшій його частині.

Однак всі європейські монархії об'єднує ще одна характерна особливість – вони вже давно не є абсолютними. Кількість обмежених монархій в сучасному світі набагато більше, ніж абсолютних, яких залишилося не більше шести. В цей час абсолютні монархії збереглися тільки в Азії, де існують в самих різних формах.



Класична форма абсолютної монархії в тому вигляді, в якому вона існувала в Європі ще в XVIII-XIX ст., збереглася в таких країнах, як Бруней і Оман. Тут монарх, як глава держави, має всю повноту державної влади, а представницькі органи влади або відсутні, або замінюються різними дорадчими органами при монарху без реальних політичних повноважень і повністю залежать від нього.

Однак деякі азіатські монархії запозичили з європейської політичної системи окремі демократичні інститути і адаптували їх до власної політичної системи. Найчастіше це країни, які в минулому були колоніями або перебували під протекторатом. Так сталося, наприклад, в Йорданії, в даний час являє собою приклад дуалістичної монархії, де влада розділена між королем і парламентом.

Серед азіатських монархій можна зустріти і таку рідкісну форму монархії, як виборна (Малайзія, ОАЕ). В Європі така форма існувала тільки в Речі Посполитої аж до її розділу в XVIII ст. По суті, виборна монархія особливим чином поєднує в собі елементи монархії і республіки, причому з явним переважанням саме монархічних елементів. Її найчастіше називають «монархічною республікою» або республікою з монархією. І це дійсно унікальна форма держави, яку буває досить складно ідентифікувати і з монархією, і з республікою.

В азіатських монархіях Перської затоки діє особливий принцип престолонаслідування, званий клановим. В його основі лежить принцип вибору монарха його сім'єю (Катар, Саудовська Аравія).

Взагалі традиції престолонаслідування в сучасних монархіях також зазнали значних змін, і це сьогодні є ще однією особливістю монархічної системи влади. Раніше монарх керував країною довічно, передача влади наступникові була можлива тільки після смерті монарха. Останнім часом все частіше виникають ситуації, коли діючі монархи, перебуваючи вже в

похилому віці, все частіше відмовляються від престолу на користь своїх спадкоємців.

Саме так вчинили королева Нідерландів Беатрікс, король Іспанії Хуан Карлос, імператор Японії Акіхіто. Нарешті, у Великобританії не вщухають розмови про те, що королева Єлизавета II готується поступитися трон своєму синові і наступникові принцу Чарльзу, або одру своєму онуку – принцу Вільяму. Це ще одне свідчення того, що монархічні інститути сьогодні не готові сліпо слідувати абсолютно всім базовим принципам монархізму. У XIX і, навіть, в XX століттях такі прецеденти траплялися вкрай рідко і тільки у виняткових випадках. Це також можна назвати проявом сучасних тенденцій в розвитку монархічної системи влади.

На думку французького журналіста Стефана Берна, який вивчає монархії, вони завжди знаходяться на вістрі сучасності. Він вказує на ще одну їх особливість, а саме, що багато монархів виконують роль «міжнародних послів». Вони презентують свою країну за кордоном сьогодні, вони їдуть за кордон, представляючи собою дуже престижний національний бренд. І це стимулює довіру до їхньої країни, це дає поштовх зростанню торгівлі [3]. Таким чином, на думку С. Берна, зі зміною функцій і ролі монархів всередині країни зміниться їх статус і на міжнародній арені: вони стануть своєрідним національним брендом, на якому їх країна почне заробляти. І дійсно, візити монархів і членів правлячої династії в інші країни чимало сприяють зміцненню міжнародних зв'язків, особливо в сфері бізнесу і торгівлі.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що монархічна система влади, так само як і республіканська, має свої сильні і слабкі сторони. На думку ряду дослідників, монархія була і залишається найбільш правильною організацією суспільства. Подібне твердження цілком узгоджується з трактуванням монархії як «правильної» форми правління, яку ми знаходимо в працях великих давньогрецьких філософів Платона [12] і Аристотеля [2]. Однак з цією думкою важко погодитися, оскільки монархія в її абсолютній формі завжди

являє собою приклад деспотизму і авторитаризму і її майбутнє в сучасних умовах виглядає дуже невизначеним. Саме тому навіть класичні абсолютні монархії останнім часом почали робити малопомітні і обережні кроки, спрямовані на деяку демократизацію своїх режимів.

Серед достоїнств монархічної форми правління (звичайно, в її обмеженій формі) є і такі, з якими не можуть не погодитися навіть найзапекліші республіканці. Звичайно, монархія не може вирішити разом все соціально-економічні та політичні проблеми країни. Але вона може гарантувати певну стабільність і рівновагу в політичній і соціальній структурі суспільства при повному дотриманні всіх демократичних процедур. У ряді країн монарх є тим об'єднуючим фактором, який забезпечує національну єдність, приносячи в суспільство мир і злагода. Ось чому монархії як і раніше зберігаються навіть в тих країнах, де вони існують більш ніж номінально (наприклад, в Канаді чи Австралії).

При цьому сучасні конституційні монархії цілком можуть сприяти отриманню високого рівня легітимності та авторитету глави держави завдяки сприйняттю громадянами (підданими) інституту монархії як символу національної ідеї і національної історії. І в основі всього цього лежить принцип непорушності, безперервності і наступності державної влади, причому в тому самому вигляді, в якому вона й існувала протягом довгого часу. Таким чином, монархія – це не тільки форма правління, але і цілком певна система ідей, які символізують державний і громадський порядок, заснований на принципах і традиціях єдиноначальності.

Таким чином, монархічна система влади не зжила себе, хоча нерідко її називають «відблиском минулого в сучасному світі». Вона серйозно модернізувалася, адаптувалася до нових умов і, як показує практика, цілком готова до нових трансформацій. Сучасні конституційні монархії значно відрізняються від своїх історичних аналогів, придбавши в процесі еволюції нові, особливі риси. Але сама сутність монархії при цьому майже не змінилася,

і сучасні монархи максимально намагаються відповідати тим вимогам, які висувалися перед їх попередниками багато років назад. Це дозволяє підтримувати на належному (іноді дуже високому) рівні статус самого інституту монархії, репутацію правлячої династії і, як наслідок, національну державність в цілому.

### **2.3. Сучасна британська монархія та проблема модифікації**

Ускладнення і прискорення процесів економічного і соціального розвитку, що набирають обертів регіоналізація і глобалізація, пред'являють правлячим елітам все нові і більш високі вимоги. У зв'язку з цим особливої актуальності в наші дні набуває проблема модернізації систем центрального управління і приведення їх у відповідність з новітніми реаліями. Усвідомлення саме цього факту, стало однією з основних причин початку розробки і практичної реалізації масштабної програми конституційних реформ в Великобританії. Ініційовані ще в 1997 році, які прийшли до влади «новими лейбористами», ці перетворення тривають і в даний час, незважаючи на що відбулася зміну влади і перехід в 2010 році керма державного управління до рук коаліції консерваторів і ліберальних демократів.

Широко відомо, що трьома магістральними напрямками подібної модернізації в кінці минулого – початку нинішніх століть стали: деволуція, яка передбачала передачу частини управлінських повноважень з центру місцевій владі в історичних провінціях Сполученого королівства і регіонах Англії, зміна виборчої системи і реформа Палати лордів британського парламенту. У кожному з них на сьогоднішній день вдалося домогтися, як цілком очевидних успіхів, так і натрапляти на труднощі, не дозволили повною мірою реалізувати підготовлені проекти перетворень. У будь-якому випадку, всі вони, безперечно, упродовж останніх десятиліть перебували в центрі уваги британських політиків, виборців, представників наукового та експертного товариства. Разом з тим, цілий ряд запланованих і навіть частково здійснених

реформ конституційного характеру, що не викликав великого інтересу і, як нам представляється, незаслужено був обійдений увагою. До числа таких цілком обгрунтовано можна віднести і проблему модернізації інституту британської монархії.

Варто нагадати, що Великобританія ще в XVII столітті першою в світі перейшла до форми державного правління у вигляді парламентської монархії. Саме з неї багато інших держав Європи в наступному брали приклад, запозичуючи і пристосовуючи до своїх специфічних реалій, англійський досвід і практику нових принципів взаємовідносин суверена з основними гілками влади. Концепція, відповідно до якої монарх є не просто главою держави і формальним джерелом суверенної влади, а перш за все виступає в якості символу єдності нації, гаранта спадкоємності і стабільності в суспільстві, для багатьох країн виявилася вкрай потрібною.

В значній мірі привабливість монархічної форми правління для самих британців пояснюється тим, що це найдавніший з існуючих державних інститутів. Він майже вдвічі старший за Парламент. У конституційному праві Великобританії замість поняття держава (state), в більшості випадків використовується термін Корона (Crown) під яким, мається на увазі сукупність усіх органів центральної влади, сучасні повноваження яких історично походять від прерогатив монарха. Велике значення має і та обставина, що суверен є центральною ланкою, що об'єднує в єдину державу чотири різних регіону Британських островів, що відрізняються один від одного за своєю історією, соціально-економічного розвитку, правових традицій, релігії, культури, мови і т.д. Проте, всі вони визнають його своїм верховним правителем, а такі державні символи як герб, гімн і девіз є по суті монархічними. Крім цього, слово «королівський» (royal), дуже почесне і поширене в Англії. Найчастіше воно є синонімом терміна «національний» і передую назви найвідоміших і вагомих організацій, товариств, спілок. Зокрема, Британська академія наук іменується Королівським товариством (Royal

Society). Прикладами установ і структур загальнонаціонального значення також можуть служити: Королівська академія музики, Королівська академія мистецтв, Королівська опера, Королівський монетний двір і т.д. Разом з тим, час від часу в Сполученому королівстві розгортаються досить помітні кампанії критики монархії і навіть висуваються пропозиції про ліквідацію цієї форми державного устрою і перехід до республіканського правління, обрання за допомогою загального голосування президента країни і т.д. У країні з 1983 року функціонує громадський рух прихильників республіки, яке в 2006 році було офіційно зареєстровано як офіційна міжпартійна «група впливу», членами якої, за її власними даними, є близько 20 тисяч осіб [18]. Один з лідерів республіканців – відомий англійський адвокат Ентоні Скрівенер в грудні 2000 році в газеті «The Guardian» виступив з екзотичною ідеєю про те, щоб главою держави замість суверена став спікер Палати громад [60]. Республіканські настрою поділяються і деякими видатними представниками головних політичних сил країни, представлених у Парламенті, зокрема, лівими лейбористами. Але дотепер жоден з великих політичних лідерів Сполученого королівства і, жодна з провідних політичних партій країни не заявляли офіційно про те, що вони є противниками монархії.

Варто відзначити, що сучасна критика інституту монархії у Великобританії зосереджується в основному навколо трьох основних проблем. Перша з них – це питання про неприпустиму розкош королівського двору і невиправданих фінансових витрат, необхідних для його змісту. Противники монархії, відзначаючи, що вона обходиться державній скарбниці занадто дорого – близько 110 млн. фунтів стерлінгів щорічно, очевидно розраховують на обурену реакцію британських платників податків, вказуючи на те, що їхні гроші витрачаються вкрай неефективно [74]. У чималому ступені такий підхід був викликаний пропагандою ринкових цінностей, розгорнутої в Сполученому Королівстві ще в 80-і роки ХХ століття консервативним Урядом Маргарет Тетчер [див. Додаток Е]. У суспільстві, де все оцінюється, перш за

все, категоріями прибутковості, збитковості і економічної доцільності, вартість монархії виявилася вельми делікатною темою, і, природно, виникло питання: чи припустимо країні, яка перестала бути великою державою, утримувати такий дорогий атрибут влади?

Однак прихильники збереження монархії категорично не згодні з такими аргументами і висувають власні неспростовні фінансові доводи. Зокрема, на підставі опублікованих урядових даних вони стверджують, що сумарні витрати на утримання даного інституту в 2009 році, наприклад, склали всього 41,5 млн. фунтів стерлінгів. Одночасно в 2015 році державна скарбниця отримала 210,7 млн. фунтів стерлінгів доходу від використання королівських земельних володінь, переданих в 1760 році в управління Казначейства [52]. Крім того, слід враховувати, що значна частина іноземних туристів, особливо з США та республіканських держав Європи, приїжджають до Великобританії для того, щоб, подивитися паради королівської гвардії, помилуватися атрибутами монархічної влади, відвідати палаци-музеї, частково відриті для публіки, і т.д. За офіційними даними це приносить Сполученому королівству близько 500 млн. фунтів стерлінгів щорічно [85]. Крім цього логічно припустити, що перехід, наприклад, до республіканської форми правління аж ніяк не ліквідує необхідність витратити кошти на здійснення президентських повноважень і представницькі функції. Крім того, очевидно, що подібні витрати навіть збільшаться, оскільки доведеться періодично проводити вибори нового глави держави, які, як показує сучасна світова практика, коштують досить дорого. Згідно з цим справедливо зауважував колишній прем'єр-міністр Великобританії Джон Мейджор. Він говорив, що проблема супротивників монархії заснована на сумнівних положеннях, адже вони відмовляються визнавати як гідності інституту монархії, так і недоліки республіки [77].

Разом з тим, протягом кінця минулого і початку поточного століття, Букінгемський палац неодноразово демонстрував, що готовий вжити низку

заходів з метою економії коштів, що виділяються на утримання монархії, і навіть піти на деяке реформування особистих фінансів королеви. Зокрема, на початку 1993 року Єлизавета II прийняла рішення про те, що вона буде добровільно платити прибутковий податок, а також податок на спадщину і прибуток. Одночасно з цим, було заявлено про скорочення списку членів королівської сім'ї, які отримували асигнування за цивільним листом, з п'яти до трьох осіб [61]. В кінці XX століття був реалізований комплекс заходів, спрямованих на скорочення транспортних витрат монархії. Букінгемський палац оголосив про те, що королева більше не буде використовувати спеціальні авіарейси при відвідуванні зарубіжних держав. Слідом за цим була продана дорога королівська яхта «Британія», а в 1997 році відбулася заміна двох старих королівських вертольотів, на один сучасний вертоліт, що дозволило заощадити близько 1,3 млн. фунтів стерлінгів. Одночасно з цим на 70 тис. фунтів стерлінгів на рік були скорочені витрати на утримання і обслуговування королівського поїзда. Загальне скорочення транспортних витрат монарха тільки в 1999 – 2000 роках склало 3,2 мільйона фунтів в порівнянні з попереднім [23].

Іншим постійним напрямком критики з боку супротивників монархії, є твердження про її марність і непотрібності в сучасних умовах суспільного розвитку. Британські республіканці вважають, що вона лише цементує класові відмінності в країні і служить перешкодою для досягнення справжньої демократизації. Крім цього, їх обурює той факт, що традиційні прерогативи королівської влади часто використовуються Урядом для проведення тих чи інших заходів в обхід Парламенту. Як правило, подібні аргументи звучать з вуст політиків і громадських діячів, які дотримуються лівих політичних поглядів. Так, наприклад, в липні 2009 року лівоцентристський журнал «New Statesman» закликав скасувати існуючу монархію, назвавши її «віджилим і що заважає поступальному розвитку суспільства інститутом» [65]. Однак і ці аргументи видаються вельми уразливими, оскільки істинний вододіл в



британському суспільстві давно вже проходить аж ніяк не між дворянами і простолюдинами, а між багатими і бідними. Більш того, навіть якщо монархія буде ліквідована, це ні в якій мірі не є гарантією розвитку процесу демократизації влади або зведення непереборної перешкоди для можливого виникнення політичної диктатури або анархії.

Третій привід для сучасної критики інституту монархії у Великій Британії має абсолютно очевидну моральну підоснову. В першу чергу він пов'язаний з цілою серією скандалів в королівському сімействі, що відбулися в кінці XX – початку XXI ст. У більшість з них були залучені діти королеви Єлизавети II, включаючи і спадкоємця престолу – принца Чарльза. Це, безумовно, завдало серйозного удару по створюваному протягом багатьох років іміджу монархії, як оплоту чесноти, стабільності і вищих моральних цінностей. Як наслідок, дослідження громадської думки в такі моменти фіксували істотне зниження рівня підтримки британцями монархічної форми правління. Так, наприклад, після офіційного оголошення в серпні 1996 року про розірвання шлюбу між принцом Чарльзом і принцесою Діаною [див. Додаток Ж], показник довіри до монархічної форми правління досяг безпрецедентно низького показника. Опитування, проведене в грудні 1996 року найбільшої соціологічної організації «Ipsos MORI» серед 1838 британських виборців, зафіксував, що 35% з них погодилися з тим, що Британія більше не потребує монархії, в той час як 60% – відкинули цю тезу [62].

В будь-якому випадку, що розгорнулася в Сполученому королівстві критика монархії, незалежно від причин її виникнення, змісту і масштабів, безумовно, стимулювала процес пошуку варіантів модернізації цього найстарішого британського державного інституту. За останнє десятиліття минулого століття помітно зросла активність експертного співтовариства, оцінював поточний стан справ і пропонував різні варіанти перетворень. Необхідність змін усвідомлювали і самі члени королівської сім'ї, які енергійно

включилися в роботу по поліпшенню похитнулося іміджу монархії, стали шукати варіанти того, як зробити монархію більш відповідної зміненим реаліям сучасності.

Перш за все, вони продемонстрували готовність більше уваги приділяти актуальних суспільно-соціальних і гуманітарних проблем. У Великобританії добре відомо, що члени королівської сім'ї патронують більш ніж 3 тисячі різного роду благодійних організацій, а сама королева Єлизавета II є патронесою більш ніж 600 різних фондів і громадських організацій [50]. Принц Чарльз ще в 1976 році заснував спеціальний благодійний фонд «Опіка принца» (Prince's Trust), який реалізує цілий спектр програм навчання, перекваліфікації, фінансових грантів і субсидій для молодих людей, які опинилися в скрутних життєвих обставинах. У 2013 році за даними газети «Sunday Telegraph» при безпосередній участі цього фонду було створено 125 тисяч нових підприємців, а ще 395 тисяч осіб отримали підтримку в своєму бізнесі [83]. В умовах, коли Сполучене Королівство з великими труднощами долало наслідки світової фінансової кризи, така діяльність і підтримка підприємницьких ініціатив молоді мала, безумовно, велике значення і самим позитивним чином позначилася на ставленні британців до королівської сім'ї.

Також було заявлено про бажаність переходу до фінансування королівської сім'ї за кошти доходів від коронних володінь, що явно свідчило про прагнення раз і назавжди зняти звинувачення в марнотратстві. Таким чином, можна констатувати, що конкретні пропозиції, які стали надбанням громадськості в 1996 році, з одного боку носили вкрай помірний, обережний характер, а з іншого боку допускали можливість скасування деяких вікових правил і норм. У будь-якому випадку, реалізовані вони могли бути тільки в разі підтримки їх основними політичними силами країни і за допомогою необхідних парламентських актів.

Час для початку модернізації, здавалося було вибрано дуже вдало. У владі перебували консерватори, для яких захист монархії історично вважалася

одним з найважливіших пунктів політичної програми, отже, можна було не побоюватися непродуманих і радикальних рішень. Однак, в умовах неухильного падіння популярності правлячої партії, яка перебувала при владі з 1979 року, навіть, всупереч досягнутому успіху в економічному розвитку, порядком набридлий виборцям торийський Кабінет так і не наважився зробити які-небудь конкретні пропозиції щодо реформування інституту монархії. Справа лише обмежилася боязкими спробами організації консультацій з цієї проблеми з Опозицією, яка, втім, також не виявила прагнення щось міняти.

У вересні 1997 року, коли Великобританія була шокована новиною про загибель в автомобільній катастрофі принцеси Діани, саме лідер «нових лейбористів» зумів переконати королеву в тому, що для запобігання подальшого падіння популярності інституту монархії, необхідно виступити з телевізійним зверненням до нації і віддати данину поваги популярної серед британців «народної принцеси». Промова Єлизаветою II з балкона Букінгемського палацу, стала тією точкою, з якої почалося відродження монархічних симпатій в Сполученому королівстві. Вже у вересні наступного року журнал «Економіст» в статті присвяченій річниці загибелі Діани відзначав, що монархія має надзвичайну можливість пробуджувати почуття лояльності, патріотизму і єднання у підданих та що такі події, як смерть можуть об'єднати націю. Навіть загальні вибори або парламентські дебати не здатні на це [57].

Зусилля щодо поліпшення іміджу королівської сім'ї і демонстрація того, що Букінгемський палац розуміє необхідність реформ зуміли переломити негативні тенденції другої половини 1990-х років. Протягом перших п'яти років XXI століття підтримка британцями інституту монархії стабільно становила близько 80% від усіх опитаних [62]. Однак, це швидше затвердив лідерів лейбористів в тому, що термінової необхідності в перетвореннях немає, до того ж члени правлячої партії так і не змогли прийти до згоди щодо того, які саме дії варто зробити. Важливим видається й той факт, що в той

період часу сповільнилася загальна динаміка розвитку конституційних реформ. Після виключення з Палати лордів спадкових перів, Кабінет Т. Блера так і не зміг перейти до другого етапу перебудови верхньої палати Парламенту. Реформа, що критикується багатьма, виборчої системи обмежилася місцевим і провінційним рівнем, але жодним чином не торкнулася загальнонаціональні загальні парламентські вибори. В результаті, проблема модернізації найстарішого британського інституту державної влади до кінця першого десятиліття XXI століття так і не була вирішена.

Коаліційний уряд консерваторів і ліберальних демократів, який прийшов до влади в травні 2010 року, несподівано для багатьох приділило найсерйознішу увагу питанню реформування монархії. На наш погляд, це сталося зовсім не випадково. Історично торі виникли як

«Партія Двору» і захист Корони вважалася одним з основних її догматів протягом всієї її історії. У нових історичних умовах, прем'єр-міністр Девід Кемерон і його соратники, справедливо вважали, що зусилля з модернізації монархії, не викличуть рішучих заперечень з боку Опозиції, а скоріше навпаки, будуть позитивно оцінені британцями і дозволять консерваторам претендувати на роль прогресивної політичної сили, що йде в ногу з часом.

Початок перетворень було покладено вже в 2011 році, коли правлячий Кабінет домігся прийняття Акта про фіксований термін повноважень парламентів. Згідно з його нормами, суверен позбавлявся прерогативи дострокового розпуску законодавчого органу влади і, починаючи, з 2015 року встановлювався фіксований термін загальних парламентських виборів – перший четвер травня [63]. Ця реформа, безперечно, мала на меті демократизацію британської політичної системи і, по суті, ліквідувала історичну можливість прем'єр-міністра за допомогою королівської прокламації про розпуск Парламенту призначати загальні вибори в зручний для його партії момент. Разом з тим, слід визнати, що дане перетворення не стосувалося монархії безпосередньо, оскільки прерогатива дострокового

припинення повноважень чинного парламенту давно вже мала формальний характер, а на практиці такі рішення приймали прем'єр-міністри.

Одним з несподіваних для багатьох, а особливо для королівської родини, стало рішення про необхідність зміни правил успадкування престолу. Це правило діяло у Великобританії з 1701 року, а у жовтні 2011 року на саміті глав держав Співдружності в австралійському Перті було оголошено про намір коаліційного Кабінету внести зміни в чинний акт. Все це було зроблено з метою зрівняти чоловіків і жінок в правах їх заняття, а також скасування правила про дискваліфікацію тих претендентів, які уклали шлюб з особою, що сповідують католицьку віру. Коментуючи це рішення, прем'єр-міністр безпосередньо пов'язав його з процесами демократизації та модернізації. Він наголосив, що ідея про те, коли молодший син повинен стати монархом замість старшої дочки тільки тому, що він чоловік, або про те, що майбутній монарх може укласти шлюб з представником будь-якої віри, крім католицької, вступає в очевидне протиріччя зі статусом сучасної країни [22].

Однак, навіть настільки очевидна реформа, що мала на меті наблизити британський інститут монархії до сучасних стандартів демократії, зіткнулася з певними проблемами в процесі свого практичного втілення. У Палату громад Законопроект про спадкування Корони було внесено лише 13 грудня 2012 року, а це означало, що до кінця парламентської сесії у квітні 2013 році залишалось не так вже й багато часу. Спроби Кабінету використовувати прискорену процедуру обговорення та прийняття даного білля викликали негативну реакцію з боку верхньої палати. Конституційний комітет Палати лордів навіть опублікував спеціальну доповідь, в якій вказував на неприпустимість поспішного розгляду законодавства, що має важливе «конституційне значення» і попереджав про «можливі небажані наслідки» такого кроку [81]. А все-таки, Кабінету вдалося провести білля через всі стадії обговорення в обох палатах Парламенту і 25 квітня 2013 року за день до закінчення щорічної сесії він був санкціонований монархом [81].

Закон про спадкування Корони 2013 року зосереджувала в собі такі три основні новели. По-перше, всі члени королівської сім'ї чоловічої статі, які народилися після 28 жовтня 2011 року більше не могли передувати їх старшим сестрам в лінії успадкування британського престолу. По-друге, шлюб з послідовником католицизму не був більше підставою для виключення зі списку претендентів на Корону. По-третє, втрачав свою силу Закон про королівські шлюби 1772 року, згідно з яким була потрібна згода суверена для укладення законного шлюбу з будь-яким представником королівської родини. Тепер подібний дозвіл повинні будуть отримувати лише перші шість претендентів в черзі на трон [64]. Конституційне значення даного акту полягало не тільки в тому, що він вносив корективи в існуючу протягом декількох століть систему успадкування престолу, але і в тому, що спричинив скасування цілого ряду положень інших британських парламентських статутів, в тому числі, Білля про права 1689 року, Акта про союз з Шотландією 1707 року, Акта про союз з Ірландією 1800 року, Акта про регентство 1937 року.

Примітно, що законну силу Акт про спадкування Корони від 2013 року набрав чинності не відразу. Затримка протяжністю в майже два роки була пов'язана з необхідністю визнання зафіксованих в ньому змін усіма 16 країнами Співдружності, визнають Єлизавету II главою держави. Цей процес виявився далеко не простим. У червні 2013 року, наприклад, два експерти з конституційного права з Університету Лаваля в канадській провінції Квебек подали позов, в якому вказували на те, що уряд їхньої країни не мало права схвалювати нові правила успадкування престолу до тих пір, поки не отримало б згоди всіх десяти провінцій Канади. Подолання подібних спроб зажадало часу, але в підсумку шість держав Співдружності слідом за Сполученим королівством внесли відповідні зміни до свого законодавства, а ще дев'ять прийшли до висновку, що для схвалення реформи цього не потрібно. Тільки після цього Нік Клегг як Голова Таємної ради видав 26 березня 2015 року наказ

про вступ Акту про спадкування корони 2013 року в силу [68]. У своїй заяві з цього приводу він зазначив, що цей закон відображає прагнення уряду домогтися рівності, ліквідувати вікову дискримінацію за релігійною і статевою ознаками. Цей акт встановлює правила спадкування, відповідні двадцять першого століття і сучасної конституційної монархії [80].

Підводячи підсумок, можна констатувати, що настільки серйозну увагу, яку приділяють в Сполученому королівстві інституту монархії і проблем його модернізації в останні десятиліття, на наш погляд, свідчать про його важливу роль в системі центрального управління, при якій функції глави уряду і глави держави розділені. Як справедливо зазначав один з найбільших сучасних британських фахівців з конституційного права В. Богданор, що для країни краще мати конкретну особистість як символ національної ідентичності, ніж конституцію або історичну традицію, оскільки громадянам легше виявляти відданість реальній людині, ніж концепції [26]. Втративши реальну політичну влади, британські суверени змогли зберегти своє значення аж до наших днів як загальнонаціонального символу, зберігачів традицій, гарантів єдності країни. Але найголовніше, монархія демонструє очевидну здатність відповідати реаліям сьогодення, адаптуватися до мінливих умов економічного, політичного і суспільного розвитку, зберігати престиж і популярність в поданні абсолютної більшості своїх підданих.

## РОЗДІЛ 3

# БРИТАНСЬКА МОНАРХІЯ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

### 3.1. Роль і місце британської монархії у світовій політиці

Якщо розглядати ХХ століття в цілому, стає очевидним, що в світі спостерігається двоякий процес. З одного боку, інтерес до монархій зростає. На хвилі ідеї реставрації, повалені монархи знову опиняються в центрі уваги: відновлення монархії в Іспанії; трансформація японської монархії з теократичною в сучасну конституційну і одночасне її зміцнення; почалися розмови про можливе відновлення монархії в Афганістані; зростання монархічного руху в Болгарії, Румунії. У цьому ж ряду можна відзначити курйозний випадок запрошення на трон монархістами Естонії принца Едварда, від якого той, звичайно, відмовився. З іншого боку можна відзначити і падіння популярності інституту монархії в країнах з глибокими монархічними країнами, в яких уряду все більше прагнуть домогтися максимальної схожості з республіками.

Будучи острівною державою зі своїм колоритом і «політичним мікрокліматом», Британія ніколи не залишається осторонь від загальноєвропейських і світових процесів. Ще з часів королеви Вікторії у британців склалося уявлення про свободу, як про стабільність. Це ж стосується і зовнішньої політики: Британія готова до розгляду будь-яких пропозицій про зміни, однак, якщо і піде на це, то своїм шляхом. Як зазначає Капітонова Н.К., Великобританія завжди прагнула не допустити зміцнення наднаціональних структур в Євросоюзі, які могли б обмежити суверенітет і свободу прийняття національних рішень [5].

При аналізі ролі інституту монархії в європейській політиці, напрошуються кілька запитань: «чи грає монархія якусь символічну роль в Європейському союзі?», «Чи впливає Європейський союз на життя країни, на



прикладі британського суспільства?», «Чи має він таке ж значення і важливість, яка набула кілька десятиліть назад Співдружність?». Європейський союз, на відміну від Співдружності, навряд чи зможе змінити конституційне положення монарха. У лютому 1993 року видатний консерватор лорд Теббіт поцікавився, чи може Маастрихтський договір вплинути на конституційне положення монарха, на що отримав відповідь від Форин-офіс: «Договір жодним чином не змінює початкове положення монарха у Великобританії. Більш того, договір взагалі ні на кого не накладає ніяких персональних зобов'язань. Її Величність наділена владою виконувати зобов'язання, викладені в статтях 8-8e Маастрихтського договору. Але діяти вона повинна тільки за порадою міністрів» [36].

Проте, Європейський союз все ж зачіпає роль монархії в ширшому сенсі, так як парламент вважав за краще передати свої повноваження з окремих питань європейських інституцій. Це означає, що королева, як глава держави, здійснює контроль над країною, яка добровільно обмежила свій суверенітет у розв'язання міжнародних питань. Таким чином, в той час як повноваження і вплив королеви формально залишаються колишніми, насправді в деяких сферах вони істотно звужуються.

Але це ніяк не повинно підривати положення і авторитет монархії в Європейському союзі, а лише доводить, що природа монархії має тенденцію змінюватися в залежності від ситуації; монархія в країнах, де вона є, не перестала бути центром національної самосвідомості.

Обов'язки британського монарха у зовнішній політиці не сильно відрізняються від обов'язків всередині країни: королева спілкується зі своїми підданими країн Співдружності [10], приймає у себе іноземних послів і глав різних держав, особисто здійснює поїздки з офіційними візитами в різні країни по всьому світу (з огляду на вік, в останні кілька років Єлизавета II скоротила цю практику, надавши цю можливість своїм дітям і внукам); представляє Британію на міжнародному рівні. В ході щотижневих зустрічей з прем'єр-

міністром королева має можливість обговорювати проблеми зовнішньої політики, доносити до нього свою думку. Подання держави всередині країни і за її межами здавна вважається однією з основних конституційних обов'язків глави держави (монарха). Крім того, королева і члени її сім'ї можуть використовуватися урядом для надання гарантій економічних і торговельних угод.

Здавалося б, вище представлений досить широкий спектр королівських можливостей, однак на ділі все виглядає трохи інакше. Єлизавета дійсно має можливість спілкуватися з главами держав на вищому рівні, але робить це в певних рамках, які встановлюють уряд і міністерство закордонних справ, тобто Форин-офіс. Зарубіжні поїздки королеви і членів королівської сім'ї носять скоріше формальний характер, ніж політичний.

Візити Віндзорів в інші країни сприяють зміцненню їх зв'язків з Великобританією і є важливим аспектом зовнішньої політики – міністерство закордонних справ займається, власне, стратегією і політикою, а королівська сім'я підтримкою іміджу країни. Так, зокрема, «тріумфальна» поїздка принца і принцеси Уельської до США в 1985 році, внесла помітно позитивний внесок в зміцнення особливих англо-американських відносин [79]. Сюди ж можна віднести і візит королеви і герцога Единбурзького до США в травні 1991 року, який, за його словами, «був грандіозним» [79]. Тоді все пройшло як було заплановано: протокольні зустрічі, обопільні дружні жести і демонстрація всьому світу ще більшого зближення Великобританії і США.

Під час офіційного турне, пов'язаного з ювілеєм правління у 2012 році, Єлизавета побувала в Північній Ірландії. Візити королеви в Ольстер, як правило, тримаються в секреті до її прибуття. Однак цього разу про прибуття Єлизавети було офіційно оголошено заздалегідь, що свідчило про явне поліпшення політичної ситуації в провінції. Деякі дисидентські протести все ж очікувалися, але на антикоролевську демонстрацію в Белфасті зібралося всього близько 300 осіб. Це є вірною ознакою того, що чотириденний візит

королеви в 2011 році дійсно зміцнив англо-ірландські відносини. Дана поїздка, безумовно мала успіх і дуже важливе політичне значення, яке отримало відгук у квітні 2014 року, коли президент Ірландії Майкл Хіггінс прибув з першим історичним (офіційним) візитом до Великої Британії, де був зустрінутий головними членами королівської сім'ї в Віндзорському замку. У програму М.Хіггінса увійшла зустріч з британськими політиками, виступ в парламенті і вітання в адміністрації лондонського міств. Відтепер можна з упевненістю говорити про початок нового етапу у відносинах Сполученого Королівства і Республіки Ірландії.

Важливим напрямком британської політики (одним з основних на нинішньому етапі) є традиційна для неї сфера впливу, що збереглася ще з часів існування великої Британської Імперії – Співдружність націй, членство в якому є одним з атрибутів державності Великої Британії [див. Додаток Б]. Учасників організації чимало – 53 [9]. У цих країнах проживають в цілому близько двох мільярдів осіб. Початок Співдружності було покладено ще за часів правління королеви Вікторії на колоніальній конференції, проведеної в 1887 році в Лондоні, на якій закріпилися основи нової колоніальної політики: відтепер найбільш розвиненим колоніям дарував статус домініонів [9], при цьому всі вони ставали частиною Британської Співдружності націй – об'єднання, покликаного згуртувати величезну Британську імперію. Правовий статус Співдружності був закріплений Вестмінстерським статутом 11 грудня 1931 року. Термін «Співдружність Націй» вперше було введено британським прем'єр-міністром лордом Арчибальдом Прімоузом Розберрі в 1884 році. Після Другої світової війни з 1946 року «Британську Співдружність» почали називати просто «Співдружністю». Зараз Співдружність розглядається в першу чергу як організація, в рамках якої держави, що розрізняються за рівнем розвитку і характером економіки, мають можливість вступати в тісну і рівноправну взаємодію.

Британці часто забувають, які обов'язки виконує Єлизавета II – для них вона королева, і на цьому список її обов'язків як ніби закінчується. Багато хто може просто не усвідомлювати, що її номінальна влада поширюється не тільки на Британські острови, а й далеко за їх межі, включаючи ще кілька мільйонів підданих. Протягом понад 50 років королева є главою Співдружності, і це дуже важлива символічна і об'єднує роль [10]. Саме в особі королеви люди, що знаходяться в різних частинах світу, можуть бути об'єднані. Це стверджує і колишній прем'єр-міністр Джон Мейджор в мемуарах: «Найбільш потужною силою, що зв'язує країни Співдружності, є монархія ..., а королева, володіє енциклопедичними знаннями про них» [60]. Одним із засобів такого об'єднання є регулярні королівські візити в ці країни. Протягом усього свого правління Єлизавета II по кілька разів відвідала кожен з 53 країн, за винятком Камеруну, який став частиною Співдружності лише в 1995 році і Руанди, що приєдналася в 2009 році [8].

Варто визнати, що не всі країни Співдружності вважають Єлизавету II своєю королевою – наприклад, в таких країнах як Лесото, Малайзія, Свaziленд і Тонга існують свої монархії; в інших же і зовсім може бути республіканський державний лад. Таким чином, англійська королева є не монархом цих держав, а главою Співдружності, під чийм патронатом всі вони об'єднані. А в тих країнах, в яких Єлизавета все ж вважається сувереном, вона виконує такі ж функції, як в Сполученому Королівстві: очолює законодавчі, виконавчі і судові інстанції, а всі економічні або політичні акти проводяться від її імені. Єлизавета II не володіє ніякими конституційними правами в країнах Співдружності, однак сам її титул дає їй дуже великий авторитет.

Як згадувалося раніше, королева завжди в курсі всього, що відбувається в Співдружності завдяки регулярним зустрічам з главами країн-членів і щотижневим звітам. Центральні органи Співдружності розташовані в Лондоні. Крім того, було кілька випадків її участі у відкритті сесій парламенту в країнах Співдружності: в Австралії, Канаді, Шрі-Ланці та Нової Зеландії.

Так, під час відкриття парламенту в Канаді в 1957 році Єлизавета II промовила, що сьогодні вона вітає вас, як королева. Сьогодні починається робота парламенту Канади. Тоді вона стала першим британським монархом, який нібито сказав тронну промову в парламенті Канади. У 1980 році в Канаді був прийнятий новий акт, згідно з яким британський парламент втратив свій вплив на канадську політику, але, тим не менш, Єлизавета II зберегла за собою статус глави канадської держави.

Очолюючи конференцію Співдружності, що проходить кожні два роки, Єлизавета має можливість спілкуватися в приватному порядку з усіма главами держав-членів, вносячи тим самим особистий внесок у розвиток дружніх відносин. Єдиним і дуже важливим винятком з правил був саміт, який пройшов в листопаді 2013 року в Шрі-Ланці. На ньому обговорювалися питання демократичної, соціальної, економічного розвитку, політика щодо меншин, плани на майбутнє співробітництво тощо [10]. Незвичайним було те, що вперше очолювала конференцію не королева, а спадкоємець, що підтверджує передачу частини королівських повноважень Чарльзу, хоча ніяких офіційних заяв Єлизавета II про це до сих пір не робила. Спадкоємець, зокрема, зазначив глибоку прихильність королеви до Співдружності, підкресливши, що таке ставлення завжди було наріжним каменем і в його власному житті [9].

Члени королівської сім'ї зі зрозумілих причин є свого роду лобістами інтересів країн Співдружності. Вони стали прихильниками виходу Великобританії з Євросоюзу маючи мовчазну підтримку. Останнім часом деякі з них дозволяють собі відкрито висловлюватися з цього приводу, як, наприклад, це зробив син королеви герцог Йоркський, який виконував роль свого роду торгового представника Великобританії на засіданні Ділової ради Співдружності в червні 2012 року: його слова про те, що членство в ЄС заважає Великобританії розвивати відносини зі Співдружністю були зустрінуті великим схваленням присутніх [10].

В даний час Єлизавета II в міру своїх сил продовжує брати участь в суспільному житті Великобританії і країн Співдружності, однак, через похилий вік, на наступних конференціях її, як видається, буде заміщати принц Чарльз.

Ідеї республіканізму мають місце не тільки у Великобританії, але і в країнах Співдружності. Так, наприклад, існує ймовірність того, що Австралія і Нова Зеландія в не настільки віддаленій перспективі можуть стати республіками, що може спровокувати і інші країни наслідувати їхній приклад. Ще в лютому 1998 року в Австралії пройшов Конституційний конвент, більшість делегатів якого проголосувало за перетворення країни в республіку. У 1999 році був проведений референдум про введення республіканської форми правління, за неї проголосувало 45,13% його учасників [73]. Ідея зазнала поразки, проте поведінка королеви в даному питанні заслуговує на окрему увагу. Протягом трьох місяців, що передували референдуму, британська монархія зберігала багатозначне мовчання, проте коли результати стали очевидними, королева заявила, що вона поважає та приймає цей результат. Вона завжди говорила, що австралійський народ сам визначить майбутнє монархії в Австралії [10].

Попри те, що проект так і не був здійснений, "ховати" його австралійці не збираються. У 2010 році прем'єр-міністр Австралії Джулія Гілллард заявила, що країна повинна стати республікою після смерті королеви Єлизавети II [76], після чого швидко виправилася, побажавши Її Величності ще багато років життя; до такого ж висновку прийшли і на австралійській конференції Співдружності 2013 року [73]. Зрозуміло, що питання про перехід Австралії до республіканської форми правління останнім часом підіймається все частіше та рано чи пізно буде вирішено не на користь монархії та корони.

Таким чином, якщо Австралія і Нова Зеландія коли-небудь все ж вирішать оголосити себе республіками, подавши приклад і іншим країнам Співдружності, а Шотландія відокремиться, ставши незалежною, то одна з

найважливіших сфер впливу монархії виявиться істотно звуженою та ослабленою.

### **3.2. Специфіка британської монархії і її місце серед європейських монархій**

Всесвіт на сьогодні знає близько тридцяти сучасних монархій. Але для більш близького формату до британської монархії ми обмежемо межі і проаналізуємо тільки європейські країни. В даний час в Європі існує 11 діючих монархій, про що ми згадували вище. Для визначення специфіки британської монархії і її місця серед інших монархій ми пропонуємо провести порівняльний аналіз за основними пунктами, а саме: юридичній основі європейських монархій, історії діючих монархій в Європі, вартості королівських будинків для платників податків і, нарешті, авторитету інституту монархії в європейських країнах.

Отже, всі європейські монархії мають конституційний лад, тобто є обмеженими, а фігура монарха є номінальною і символічною (незважаючи на те, що в різних монархіях обмеження діяльності суверена виявляються більш або менш суворими – наприклад, бельгійський король Альберт II з 2007 по 2011 рік стримував політичну кризу, що виникла в результаті відсутності постійного парламенту; а в Швеції король Карл Густав XVI не має права призначити прем'єр-міністра, скликати або розпустити риксдаг). Європейські монархії в основному є парламентськими, але також є і винятки у вигляді дуалістичних монархій (Люксембург, Ліхтенштейн, Монако) і князівства Андорра.

Сьогодні шість з одинадцяти монархій є членами Європейського союзу, а це означає, що ці країни відповідають високим економічним стандартам (не рахуючи кризових періодів): Бельгія, Данія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Швеція.

В основному всі європейські монархії склалися історично (тобто, є традиційними), але у кожній з них є свої невеликі нюанси:

*Князівство Андорра* було засновано Карлом Великим в 805 році, і з тих пір воно формально перебуває під контролем Франції, а з XIII століття ще й під контролем іспанської католицької церкви в особі іспанського архієпископа Урхельського. В даний час співправителями і сокнязьями (фактично монархами) є французький президент Еммануель Жан-Мішель-Фредерік Макрон і єпископ Урхельський Жуан-Анрік Бібас-і-Сісілія. Форма правління – парламентська демократія і князівство.

*Королівство Бельгія* набуло монархічний державний лад лише в 1831 році після отримання незалежності від Нідерландів. Цікаво, що монарх до сих пір вважається «королем бельгійців», а не «королем Бельгії». В даний час глава держави – король Філіп I (король Альберт II зрікся 21 липня 2013 року). За конституцією король має право призначити уряд, який потім має бути затверджене двопалатним парламентом. Оскільки Бельгія має три офіційні мови (німецька, французька, голландська), як мінімум половина міністрів повинна бути представниками нідерландськомовними спільноти, а інша – франкомовної спільноти. Форма правління – федеративна парламентська конституційна монархія.

*Королівство Данія*, нарівні з Великобританією, вважається найстарішою монархією Європи, будучи заснованою вікінгами ще до початку X століття. Данія є конституційною монархією, в якій влада належить монарху (королеві Маргрете II) і однопалатному парламенту (Фолькетінгу). В даний час глава держави – королева Маргарет II. Форма правління – конституційна монархія.

*Князівство Ліхтенштейн* з'явилося в 1719 році завдяки династії Ліхтенштейн, яка прагнула до влади в рейхстазі Священної Римської імперії. Для цього Ліхтенштейни повинні були володіти землями, сюзереном яких повинен був бути імператор з династії Габсбургів. Діюча донині конституція



була створена в 1921 році. Главою держави є князь Ганс-Адам II. Форма правління – конституційна монархія.

*Велике Герцогство Люксембург* було незалежним графством аж до Віденського конгресу 1815 року, за яким деякі землі графства відійшли Пруссії, а сам Люксембург став окремою державою, що має назву Великим Герцогством. У 1890 році помер Віллем III, не залишивши спадкоємців чоловічої статі. У Нідерландах корона перейшла до його дочки Вільгельміна, яка по Салическому закону була позбавлена права спадкування в Люксембурзі. Таким чином, Герцогство перейшло до герцога Адольфу Нассау-Люксембурзькому. У 1919 році був проведений референдум, за яким за збереження монархії проголосували 80% осіб. В даний час главою держави є великий герцог Анрі (Генріх). Форма правління – унітарна парламентська монархія.

*Князівство Монако* з'явилося завдяки будівництву фортеці на території Генуезької республіки в 1215 році. В кінці XIII століття сталася громадянська війна, і до влади прийшов генуезький патрицій Франческо Грімальді. Цю дату прийнято вважати початком правління династії Грімальді. Правлячий князь Монако – Альбер II. Форма правління – конституційна монархія.

*Королівство Нідерландів* спочатку існувало як Республіка Семи Сполучених Нідерландів (1581-1795), яка після французького завоювання стала Батавской республікою (1795-1806). Далі республіка була перетворена в Королівство Голландію, яке було частиною Французької імперії Наполеона. Офіційно ж Сполучене Королівство Нідерландів було створено лише в 1815 році в результаті Віденського конгресу. Але в тому вигляді, в якому ми бачимо Королівство Нідерландів сьогодні, воно з'явилося після того як Бельгія здобула незалежність в 1831 році. З 2013 року королем Нідерландів є Віллем-Олександр. Форма правління – конституційна монархія і парламентська демократія.

*Королівство Норвегія* стало об'єднаним і незалежним у 872 році. З тисяча триста дев'яносто сім по 1524 рік Норвегія була частиною Кальмарської унії, потім після виходу Швеції, частиною Датсько-норвезької унії (з 1536 по 1814 рік). І, нарешті, з 1814 до 1905 роки входила до складу Шведсько-норвезької унії. Остаточну незалежність Норвегія отримала в 1905 році. У тому ж році був проведений референдум, за яким за республіку виступило всього 20% голосуючих, інші підтримали монархію. З 1991 року королем Норвегії є Гаральд V. Форма правління – конституційна монархія.

*Королівство Іспанія* набуло статусу незалежної єдиної королівства завдяки політиці Карла V Габсбурга (Карла I в Іспанії) в XVI столітті. З тих пір монархія була перервана лише двічі: з 1873 по 1874 рік Першою Іспанською республікою, а з 1931 по 1939 рік Другою Іспанською республікою і диктаторським режимом Франсиско Франко 1939-1975 років (Альфонсо XIII відрікся в 1931 році). У 1947 році Франсиско Франко провів референдум, та монархія була відновлена, проте престол довгий час пустовал. У 1975 році король Хуан Карлос I очолив королівство. Він правив до 18 червня 2014 року, поки не зрікся на користь свого сина, який прийняв в правлінні ім'я короля Філіпа VI (з 1977 по 2014 рік відомий, як принц Астурійський, Філіпе). Діючий прем'єр-міністр – Педро Санчес. Форма правління – унітарна парламентська конституційна монархія.

*Утворення Королівства Швеції* йде корінням в епоху вікінгів (приблизно X століття). Правляча династія Бернадотів перебуває при владі з 1810 року, коли риксдаг обрав королем Швеції французького маршала наполеонівської армії Жана-Батіста Жюля Бернадота. З 1973 року країну очолює – король Карл XVI Густав, який є виключно церемоніальною фігурою і не володіє ніякими правами. Форма правління – конституційна монархія.

Можна зробити висновок, що Британія, нарівні з Данією, Норвегією і Швецією, виявляється найбільш старої і стабільною. Саме це і робить ці монархії «традиційними», вони є прикладом для інших монархій. Втім, слід

зазначити і в даному твердженні – Данія, Норвегія і Швеція протягом усього періоду існування прагнули об'єднуватися в унії, одночасно підтримуючи один одного і змагаючись, в той час як Британія була самобутньою, впливовою і незалежною. Не виключено, що причиною такої самобутності може бути її віддалене від материка положення на островах. А в XIX столітті Британія і зовсім досягла колосального впливу на міжнародні відносини і економіку завдяки своїй колоніальній політиці. У 30-ті роки XX століття Британська імперія володіла мало не чвертю земної суші. Цей період отримав назву «Pax Britannica» [42]. Саме тоді англійська мова стала найбільш поширеним у світі. Після Другої світової війни, хоча Британія і вийшла з неї переможницею, баланс сил в світі зрушився на користь СРСР і США. В цей же час в колоніях різко посилювався антиколоніальний рух: імперія розпадалася, але при цьому Великобританія, зберігаючи вплив на колишні колонії, створила в 1931 році Співдружність. Незважаючи на те, що вплив Британії в світовому масштабі істотно зменшилася (порівняно з кінцем XIX і початком XX століття), воно, тим не менш, збереглося.

Британська монархія є найбільшою зі збережених європейських монархій, тому і розмах її розкоші може виявитися значно ширший, ніж у будь-якій іншій. Але, незважаючи на це, вона не є найдорожчою. У 2012 році газета «The Telegraph» заявила про те, що британська монархія скоротила свої витрати за цивільним листом на 16% з 35,5 млн [74]. До 29,7 мільйонів фунтів стерлінгів, в той час як витрати данської королівської сім'ї зросли до 30,7 млн. фунтів стерлінгів. Це в чотири рази більше суми витрачається на іспанську монархію [63]. Але як би там не було, дослідження показали, що скільки б монархи Європи не коштували, президенти обходяться платникам податків куди дорожче: так у 2012 році найдорожчим президентом був оголошений Франсуа Олланд, зміст якого обійшлося французам в 87,2 млн. фунтів стерлінгов [85].

Але варто зазначити, що британська монархія завжди вважалася найдорожчою (виходячи з суми зазначеної в Цивільному аркуші), хоча вона коштує всього лише на сьомому місці за обтяжливістю для платників податків, обходячись британцям приблизно в вартість пакету молока (близько 66 пенсів), в той час як люксембуржці змушені віддавати 22 \$ на рік [74].

Зовнішність і стиль британської монархії можна вважати її «візитною карткою». Багато європейських монархій, такі як Норвегія, Бельгія, Люксембург, Швеція та ін. програють в своєму оформленні, якщо їх порівняти з британською розкішшю: золотими каретами, роллс-ройс, діамантами, урочистими виїздами, церемоніями і пишними балами. Континентальні монархії просто здадуться тьмяними. Королева Єлизавета II розуміє, що королівське шоу є невід'ємною частиною функціонування інституту монархії. Піддані повинні захоплюватися королівськими звичаями, в іншому випадку, монархія буде мало відрізнятися від президентських форм правління. Крім того, Єлизавета II усвідомлює і те, що вона сама, так само як і її сім'я, є привабливою «пам'яткою» для туристів.

Піддані полюбили Єлизавету II, коли вона ще була дитиною, в той час як президенти змушені постійно відслідковувати свої рейтинги, максимально намагаючись збільшити термін перебування при владі. Парадокс монархії полягає в тому, що як би король або королева себе ні вели, подобаються вони своїм підданам чи ні, зі смерті свого попередника, вони правителі довічно. Британська монархія унікальна, і якісно відрізняється від інших європейських монархій – до сих пір їй вдалося зберегти свій історичний вигляд і таємничість. Чому? Відповідь досить проста: як згадувалося раніше, за весь час правління, Єлизавета II (єдина з усіх сучасних монархів Європи) жодного разу не давала інтерв'ю. Образ королеви всюди супроводжує британців, але ніхто не знає, що ж вона насправді думає, так як вона ніколи не втручається в політичні дебати. Вважається, що Єлизавета II належить до «старої школи», за поглядами відноситься скоріше до консерваторів, але при цьому цілком сприйнятлива до

змін в суспільстві. Королева – представник давньої аристократії і глава держави, і в той же час, шанований жителями робочих кварталів правитель. Вона – втілення різноманіття народів Співдружності. Жодна існуюча законна влада не може зрівнятися з тією, яка передається у спадок протягом багатьох століть. Єлизавета II [див. Додаток В] – гарант демократії, але в той же час, спадкоємиця кількох століть колоніалізму.

Королева робить все можливе для підтримки престижу британської монархії, педантично виконуючи свої обов'язки, будучи символом єдності, а також главою держави, церкви та Співдружності. Королівські палаци – Букінгемський, Віндзорський і Холірудхаус в Единбурзі відкриті для відвідування. Перераховані вище резиденції – далеко не весь перелік замків Великобританії, а тільки найосновніші, які в теперішньому часі використовуються королевою. В історію королівської сім'ї також увійшли і інші знамениті палаци: Кенсінгтонський палац, Сент-Джеймський палац, Клеренс Хаус, Вестмінстерський палац, Дуврський палац, замок Карнарвон, замок Конуей, замок Тінтадель, і багато інших. Але найпопулярнішим з них серед туристів, все ж незмінно залишається Букінгемський палац, як саме серце британської монархії. До слова, в інших європейських монархіях діючі палаци ніколи не відкриваються для відвідування – відкриті тільки старі замки, які не становлять політичну цінність для монархії і далеко не в такій кількості, як у Великобританії.

Крім палаців, королева іноді дозволяє поглянути всім бажаючим на свої особисті речі, надаючи їх в якості тимчасових експозицій в різні музеї Британії: так, в 2006 році в Букінгемському палаці пройшла виставка великого гардероба королеви під назвою «Урочисте плаття» (Dress for the Occasion), де було представлено 80 вечірніх суконь. У континентальній Європі таких виставок вже точно не може бути – в крайньому випадку, в якості музейних експонатів може бути представлена лише мала частка особистих речей монарха, і то, найчастіше, посмертно.

У 1969 році королева дозволила каналу Бі-Бі-Сі випустити серію документальних фільмів про приватне життя членів королівської сім'ї, в тому числі використовуючи їх особистий відеоархів. Вперше люди отримали можливість максимально дізнатися про життя сучасної монаршої персони, що ще більше підігріло інтерес до неї. Єлизавета і її сім'я, як ніхто і ніколи раніше, знаходяться під постійним наглядом преси та відео-репортерів, тому змушені жити з більшої оглядкою і обережністю, щоб не зробити невірний крок. Те ж спостерігається і в інших королівських будинках Європи: спадкові принци та принцеси давно вже отримали статус "знаменитостей", за якими люди спостерігають як за зірками шоу-бізнесу. Особливо їх життя стало викликати інтерес після того, як у багатьох європейських королівських будинках з'явилася тенденція брати собі в дружини або чоловіки людей некоролівської крові.

У розпорядженні Єлизавети II знаходиться кілька сучасних автомобілів, які не підлягають обмеженню в швидкості. Всі вони пофарбовані в спеціальний колір «Единбурзький зелений». Продовжуючи порівняння з європейськими монархіями, варто відзначити, що англійська королева ніколи не сяде за кермо автомобіля в громадських місцях. Єдиним винятком керування автомобілем самої Єлизаветою є випадки пересування по своїм резиденціях на великі відстані, скажімо, під час полювання, коли потрібно переміститися з однієї частини величезного володіння в іншу. У молодості вона сама привозила своїх дітей в школу.

Однак з огляду на вік її все рідше можна побачити за кермом. Що ж стосується інших монархів, то шведського короля Карла XVI Густава, наприклад, можна досить часто зустріти за кермом автомобіля в місті, причому без будь-якого супроводу, що для Британії неприпустимо. Втім, королева Єлизавета II – людина «старого гарту», і хто знає, може бути, її спадкоємці будуть ставитися до таких питань, як самостійне пересування по місту за кермом автомобіля, більш демократично. Але поки Єлизавета II жива,

вона буде залишатися королевою навіть у дрібницях. Це ж стосується і інших сфер життя – на відміну від інших королівських осіб, королева ніколи особисто не буде присутній на батьківських зборах в школі, як це робив Хуан Карлос I, або приймати своїх друзів юності в домашній обстановці, як це робить датська королева Маргрет II.

Сучасні спадкоємці корони, поступаючись традиціями і звичаями, вибирають собі супутника життя не з вигоди вдалого шлюбу, а скоріше за коханням. Тому родинні зв'язки європейських королівських родин повільно відживають свій вік – з часів королеви Вікторії і Едуарда VII шлюби між монаршими особами полягають все рідше. Про англійську королеву говорить весь світ і майже кожен пам'ятає її образ, в той час як досить мало людей можуть сказати як виглядає шведська королева, або датська... За ними спостерігають лише з якихось знаменних дат (весілля, похорон, коронації), в той час як відносно Єлизавети II і її сім'ї, помітний великий інтерес з боку людей. Досить часто можна почути в зведеннях новин, що англійська королева була присутня на якомусь заході, відвідала знаменна місце або прийняла високопоставлена особа, призначила або «звільнила» прем'єр-міністра, відкрила парламент (хоча це відбувається не частіше, ніж один раз на рік, тим не менш, є важливою подією), і такі новини сприймаються як само собою зрозуміле, тому що британська монархія є найбільш впливовою і популярною серед інших європейських монархій.

У сучасному світі все вирішує імідж. Тому королеві дуже важливо відповідати очікуванням її підданих. Єлизавета II, як і її супровід, завжди повинні бути одягнені належним чином, з бездоганним смаком і відповідати характеру заходу. У 2008 році глянцевиий журнал Vogue визнав королеву, незважаючи на її вік, однією з п'ятдесяти гламурних жінок світу. Це здається парадоксальним, але секрет успіху Єлизавети II простий – вона надзвичайно добропорядна і ні на секунду не відступає від вимог протоколу. Єлизавета II одягається точно так, як належить монарху в тому чи іншому випадку, тому

надійно застрахована від будь-яких промахів і помилок. Може бути, вона ніколи не була іконою стилю (подібно Діані), але її роль куди більш важлива, ніж бути еталоном в світі краси і моди: королева – обличчя сучасної британської монархії. Слід зазначити, що затьмарити королеву вдалося лише двом жінкам: Маргарет Тетчер і принцесі Діані. Новим обличчям британської монархії стала герцогиня Кембриджська [див. Додаток Г], яку провідні глянсові журнали регулярно включають в списки "найстильніших жінок планети".

Публічні заходи за участю монарших осіб являють собою квінтесенцію британської монархії в цілому. Під цим маються на увазі всі символи і образи, що втілюють сучасну монархію, вінцем якої, в прямому і переносному сенсі, є королева Єлизавета II. Телебачення, друковані видання та Інтернет є головними провідниками поширення цих символів; крім ЗМІ є і традиційні засоби популяризації – зображення монарха на паперових грошах і монетах, листівках, марках, а також повсюдна королівська монограма EIR [див. Додаток Д]. Королівські символи стали невід'ємною частиною повсякденного життя Великобританії і невіддільні від корони. Ці символи не можуть бути самі по собі, і завжди йдуть в певному контексті. Найчастіше сувеніри та інша атрибутика створюються через якогось значимого події: весілля, народження спадкоємця, коронації, ювілеї тощо. На чолі будь-якого державного свята варто монарх, і його присутність в період святкування стає повсюдним. Все це якісно відрізняє британську монархію від континентальних, в яких символи королівської влади не так поширені і популярні. Будь-який турист, який ступив на територію Великобританії, відразу розуміє, що він знаходиться на королівській землі; в той час як, подорожуючи по Швеції, багато хто може навіть не здогадуватися, що главою держави є не президент, а монарх. Британія з гордістю демонструє своє історичну спадщину корони і неповторність, тим самим підкреслюючи свою велич і міць, тоді як на континенті роль інших корон все більше нівелюється, підпадаючи під вплив



республіканізму провідних країн: Франції та Німеччини. Великобританія – найбільша збережена монархія (з урахуванням її заморських володінь), здатна диктувати свої умови в світовому масштабі, нарівні з провідними європейськими республіками, поки інші європейські монархії в силу скромності розмірів своїх територій і впливу змушені грати опосередковану роль у світовій політиці.

## РОЗДІЛ 4

### КОРОЛІВСЬКА РОДИНА ЯК КЛЮЧ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ БРИТАНСЬКОЇ МОНАРХІЇ

#### 4.1. Королева Єлизавета II та образ монарха у суспільстві

Сьогодні в Британії її називають «Королева», для інших країн, що не входять до складу Співдружності, вона – «Єлизавета II», повний же титул британського монарха звучить так: Єлизавета Друга, Божою Милістю Королева Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, і інших своїх володінь і територій, Глава Співдружності і «Захисниця віри».

Теоретично британський монарх всемогутній, він – джерело правосуддя і честі. Всі державні чиновники призначаються від його імені. Все в Королівстві зосереджено на фігурі суверена. Жоден законопроект не стане законом без схвалення королеви, а також оголошення світу або війни може бути здійснено тільки від імені монарха. Традиції, церемонії і звичаї споконвіку існують для підтримки наступності і шанування суверена. Таким чином, в Британії все що не робиться, робиться ім'ям королеви. Але при всьому при цьому, британська монархія, якою б могутньою не була, є обмеженою, або конституційною.

8 лютого 1952 року народження, супроводжувана своїм чоловіком Філіпом, Єлизавета II прийняла присягу Таємної ради і підписала клятву про престолонаслідування [20]. Через годину герольдмейстер офіційно оголосив про її вступ на престол з балкона Сент-Джеймському палацу. З останніми його словами «Боже, бережи Королеву!» [7], всі прапори Лондона, приспущені після смерті короля Георга VI, одночасно піднялися вгору на честь нової королеви Великобританії [82]. Її правління ознаменувало кінець потрясінь і початок стабільного розвитку країни. З усіх попередніх британських монархів, правління Єлизавети II є найдовшим і спокійним (по сьогоднішній день).

Королева Єлизавета II народилася 21 квітня 1926 року. Вона була першою дитиною герцога і герцогині Йоркських, які в подальшому стали королем Георгом VI і королевою Єлизаветою. Єлизавета була всього лише третьою в низці претендентів на трон після свого дядька – короля Едуарда VIII, і свого батька герцога Йоркського. Ніхто не очікував такого повороту подій, коли її батько, і вже тим більше сама Єлизавета зможуть коли-небудь зайняти престол.

Близьке знайомство Єлизавети з монаршими обов'язками почалося в 1944 році – вона заміняла Георга VI, коли той відправився з поїздкою по фронтах. У 1947 році принцеса зробила свій перший офіційний візит за межі Британських островів, відвідавши Південну Африку. Принцеса Єлизавета дала обіцянку перед усіма підданим свого батька, в якій наголосила, що її життя, яким б воно не було, буде присвячено службі британському народу, а також службі великої імперської сім'ї. Вже тоді вона завоювала серця мільйонів британців. І через п'ять років вона повинна була виконати свою обіцянку.

Наступність престолу – одна з найголовніших традицій, і смерть короля сприймається в прямому сенсі «трагічності», так як в цей момент з'являється новий король або королева. *Все укладено в самій сутності британської монархії – королівство не може залишатися, навіть на мить, без монарха.*

Зараз ми детально проаналізуємо положення монархії та королеви у суспільстві Великої Британії. Для цього ми звернемося до результатів соціологічного опитування, які були опубліковані вже у відомій нам газеті «The Guardian». Показники свідчать, що британський народ стає байдужим до монархії, і даний інститут влади втрачає історичну прихильність. Станом на 2000 рік лише 44% [49] вважають, що становище Великої Британії різко погіршиться без монархії і це найнижчий показник популярності королівської родини за останні десятиліття. Проте, ще на початку 1990-х років британську монархію підтримувало 70%. В серпні 1997 року їхня підтримка впала ще нижче 50%. Це було незадовго до смерті Діани, принцеси Уельської [49].

В рік після трагічної загибелі Діани відбувалося скромне поживлення популярності, в якому принц Чарльз проводив спокійну та досить успішну компанію, щоб повернути серця та розум людей. Дослідження показує, що, незважаючи на зусилля Букінгемського палацу модернізувати монархію в XXI столітті, вона все ще відчуває великі труднощі [83].

Королеву Єлизавету II та її родину підтримує в основному старше покоління. Близько 40 % громадян віком від 18 до 24 років висловилися проти монархії або зовсім байдуже ставляться до цього питання [3007]. Ми також відзначимо, що приблизно третина з тих, хто підтримує збереження монархії, вважають, що новим королем повинен стати не принц Чарльз – офіційний спадкоємець британського престолу, а його син принц Вільям. Але це тільки припуски майбутньої моделі королівського двору. Поки правитиме королева Єлизавета II ніяких революційних переворотів не планується, а що буде далі нікому не відомо.

З розвитком та розповсюдженням ЗМІ політичні діячі пропагують ідею скасування монархії. Як результат королівська сім'я поступово втрачає прихильність народу і стає більш схожою на героїв серіалу, ніж символ країни. Тобто можливо припустити, що показники «неприхильності до монархії» це тільки результат вдалого впливу журналістів на свідомість громадськості.

Найголовніше, що прості британці, не політики і не журналісти, в масі своїй не проти існування монархії і більш того, вони щиро пишаються нею. Так навіщо ЗМІ підводять громадськість до «реформування монархії», якщо її функції мають лише представницький характер?

Одна з причин, на думку ЗМІ, полягає в тому, що монархія не в'яжеться з економікою XXI століття, економікою вільного ринку, а ще більш серйозна перешкода – політичне життя. Королева найчастіше асоціюється у нас з фразою «царює, але не править»; а народ обирає політиків, які діляться на партії, чия партія більше – ті і призначають міністрів та правлять, поки той же народ не обере іншу партію, будучи незадоволений правлячою. Це так звана

«британська демократія». Але знаючі англійці розуміють, що це нав'язливий стереотип.

В.В. Овчинников, радянський журналіст-міжнародник, у своїй праці «Коріння дуба (Враження і роздуми про Англію і англійців)» [94] пише дуже важливі деталі про функції королеви та королівського двору.

По-перше, він зазначає, що королева при певних обставинах може взяти (за законом!) всю повноту влади в країні на себе, для цього у неї є постійно діючий резервний апарат управління; в її розпорядженні – невеликі, але добірні військові частини. Тобто армія також буде виконувати накази королеви, адже вона – головнокомандувач Збройних Сил! [94].

По-друге, журналіст зауважує, що права партії, яка перемогла на виборах, обмежена. Та приводить приклад, що новий міністр закордонних справ не має доступу до секретних документів свого попередника, а королева – має! І вона, і її співробітники постійно відстежують всі урядові документи і мають всю повноту інформації [94].

По-третє, кожен важливий міністерський пост дублюється першим заступником, державним секретарем. Він безпартійний, не змінюється за результатами виборів і не може бути зміщений керівництвом правлячої партії: призначення та звільнення відбувається з санкції королівського двору. Це стосується і державного апарату взагалі, зокрема судової системи [94].

Автор також звертаю нашу увагу на те, що королева нікому не підзвітна та агітувати за скасування монархії – протизаконно. Тобто відкриті неприязнь ЗМІ до королівської влади буде каратися відповідно до закону.

Отже, можна припустити, що політична система Великої Британії відрізняється від так званої класичної демократії, побудованої на загальному виборчому праві. Така структура державного управління як монархія, в якійсь мірі, є протиотрутою від всевладдя безвідповідальних політиків і продажною преси.

Кожен день британці читають свою порцію новин, за чашкою чаю з вівсянкою, стикаються і з правдою і з провокацією від ЗМІ. Хтось може всерйоз сприймати кожную новину, але ми повинні відзначити, що за весь час правління королева Єлизавета II не впустила честі своєї країни і сім'ї [94]. Вона по праву визнана своїм народом найкращою королевою. Для Великої Британії вона є символом країни, символом нації і символом стабільності. Королева Єлизавета II впевнено демонструє історичний консерватизм: ніяких скандальних випадків, інтерв'ю, вона вірна британським традиціям. Можливо саме тому вона досі має прихильність серед простого народу. Вона культивує стриманість та простоту, перетворюючи їх в унікальність серед інших країн. Сьогодні, завдяки своєму статусу стабільності та миру, Єлизавета II втілює привабливий та впевнений імідж Великої Британії для всього світу [94]. Це дозволяє просувати та успішно розвивати британський бізнес.

Таким чином, з самого початку свого правління і до цього дня королева успішно підтримує авторитет британської монархії на високому рівні. Вона проявила себе як дипломатичного і коректного політика, підтримувала абсолютно з усіма прем'єр-міністрами рівні і поважні відносини і змогла завоювати беззаперечну любов людей. Кожне її слово дуже виважено, поведінка помірна, репутація бездоганна. Королева Єлизавета II – одна з небагатьох монархів, яка не має слабкостей (принаймні, ніхто про них не знає). У той час, як деякі члени королівської сім'ї іноді виявлялися з неприємних для монархії сторін, Єлизавету II дорікнути абсолютно ні в чому.

#### **4.2. Вплив «старших» членів королівської родини та нового покоління династії Віндзорів на сучасний імідж монархії у світі**

Слід зазначити, що королівська сім'я веде досить активну діяльність по завоюванню, або скоріше – підтримці любові і відданості своїх підданих, але робить це природно і ненав'язливо. Під гучним словом «монарх» потрібно розуміти всі складові. Це не тільки одна людина та її вчинки або рішення, це

повністю уся родина, котра презентує цього монарха. Тому до членів родини приділяється не менше уваги аніж до самої королеви. У зв'язку останіми, дуже гучними подіями, котрі сталися з онуком Єлизавети II, ми повинні глибоко вивчити це запитання.

Отже, хто такі «старші» члени королівської сім'ї? Перш за все, варто відзначити, що офіційного списку і визначення поняття «старших членів королівської сім'ї» не існує. Як правило, так називають монарха, його дружину/чоловіка, дітей та їхніх дружин чи чоловіків, а також старших онуків, котрі постійно виконують представницькі обов'язки від імені корони.

Щоб зрозуміти, хто входить в цей список, достатньо зайти на офіційний сайт британської королівської сім'ї (<https://www.royal.uk>) [7], де перераховані всі майбутні заходи за участю офіційних представників монархії. На даний момент до їх числа відносяться королева Єлизавета II, принц Уельський Чарльз і герцогиня Корнуольська Камілла, герцог Кембриджський Вільям і герцогиня Кембриджська Кетрін, граф Уессекський Едвард і графиня Уессекська Софі, принцеса Анна, а також кузени Єлизавети II герцог Глостерський Річард, герцог Кентський Едвард і принц Майкл Кентський разом зі своїми дружинами та принцеса Олександра Кентська. До кінця березня 2020 року в списку значилися герцог Сассекський Гаррі і герцогиня Сассекська Меган.

Чоловік королеви герцог Единбурзький Філіп склав свої представницькі повноваження восени 2017 року віці 96 років і тепер з'являється на заходах лише за власним бажанням. Раніше він також входив в число офіційних представників монархії. Другий син королеви принц Ендрю тимчасово відмовився від своїх обов'язків в кінці листопада 2019 року – причиною послужила його колишня дружба з бізнесменом Джеффри Епштейном, звинуваченим в торгівлі людьми і примушення неповнолітніх до заняття проституцією. Також до списку офіційних представників корони могли ставитися дочки принца Ендрю Беатріс і Євгенія, але вони ще до повноліття

прийняли рішення, що, зберігши титули принцес, будуть самостійно заробляти собі на життя. Беатріс обіймає посаду віце-президента в компанії з розробки програмного забезпечення «Afiniti», а Євгенія працює директором лондонської галереї «Hauser & Wirth».

Головне завдання родичів Єлизавети II, які «погодилися працювати на неї», – представляти інтереси корони і, як сказано на офіційному сайті, «допомагати зміцнювати національну єдність і стабільність». Наприклад, в 2019 році принц Чарльз відвідав 521 захід, а його сестра принцеса Анна – 506. Вони стали найпрацьовитішими представниками вінценосного сімейства. Заходи ці можуть бути найрізноманітніші: від зустрічей з першими особами держав до посадки дерев в міському парку. За день таких подій може бути кілька.

Також в розклад представників королівської сім'ї входять закордонні тури, тому що королева в силу віку вже не може здійснювати тривалі перельоти. Так, принц Вільям і Кейт Міддлтон в минулому році вперше побували в Пакистані, а принц Гаррі і Меган Маркл злітали в Південну Африку. Крім того, під патронажем королеви і її родичів знаходиться близько трьох тисяч благодійних організацій, які розраховують на участь сім'ї Віндзорів в своїх справах. В цілому за рік члени королівської сім'ї відвідують більше двох тисяч робочих заходів, спілкуються приблизно з 70 тисячами гостей королеви і отримують понад ста тисяч листів.

Але так чи приємно мати королівський титул, як про це пишуть в сказках? За свою роботу королівська сім'я отримує плату з Суверенного гранту, який формується з відсотка від використання державного майна корони. Взавши на себе офіційні обов'язки, родичі королеви позбавляються певних прав. Наприклад, вони не можуть голосувати, висловлювати свою думку з політичних питань, претендувати на посади в уряді. Також вони не можуть вести комерційну діяльність і займатися бізнесом, не можуть робити офіційні заяви або давати інтерв'ю, не погодивши їх попередньо з королевою.



Віндзора заборонено мати особисті соцмережі, одружуватися або виходити заміж без благословення монарха, оголошувати стать дитини до його народження. З інших правил, які не таких суворих, але куди більш забавних: представникам королівської сім'ї не можна їсти морепродукти, грати в «Монополію», носити натуральне хутро і сидіти, поклавши ногу на ногу.

Проте повертаємося до значення членів королівської родини. Як і інші члени королівської сім'ї, принц Чарльз все життя бере участь у громадській діяльності. Після всіх скандалів, пов'язаних з Діаною, спадкоємцю довелося докласти чималих зусиль, щоб повернути симпатії британців. Слід сказати, що його активність приносить свої плоди – все менше людей піднімають питання про зречення Чарльза на користь його сина принца Вільяма, а сам спадкоємець зарекомендував себе в якості головного захисника інтересів простих британців. Більш того, після теракту в США 11 вересня 2001 року, Чарльз, як людина добре знає історію релігії і зокрема ісламу, відвідав кілька лондонських мечетей, ніж зробив велику послугу англійському урядові, стурбованому питанням стабілізації відносин з місцевою мусульманською громадою. До слова, слід зазначити, що сама королева Єлизавета II є глибоко релігійною людиною: вона ніколи не пропускає недільного богослужіння, де б не знаходилася, але при цьому, визнає право кожного громадянина своєї країни дотримуватися тієї віри, якої він вважає за потрібне.

Крім того, всі чоловіки в сім'ї мають міцний зв'язок з армією Великобританії. Три її сина і два онуки служили в армії, хоча на даний момент ніхто з них не є діючим військовим. Особливо відомі усіма світу військові подвиги принца Вільяма. Він служив в армії більше 10 років, причому в гарячих точках. Він постійно брав участь в бойових операціях і неодноразово ризикував життям.

Багато членів сім'ї працюють і сьогодні, як зовсім звичайні британці. Наприклад, принцеса Євгенія працює в художній галереї на посаді заступника

директора, а принцеса Беатріс має власний бізнес. Принц Вільям працює повітряним пілотом швидкої допомоги в Східній Англії.

Герцогиня Кембриджська, а в світі Кейт Міддлтон, теж багато часу приділяє обов'язків царської сім'ї, а й про сім'ю не забуває. Вона вважає за краще готувати і робити домашні справи сама, і навіть відмовилася від ще однієї няні після народження третьої дитини. Подружжя ведуть активний і здоровий спосіб життя і пропагують традиційні сімейні цінності.

Прихильність до членів королівської сім'ї може змінитися кілька разів за рік, як показують соціологічні дослідження. Лідерами, звичайно, залишаються Єлизавета II, подружжя Кембриджські і їхні діти, Чарльз і Каміла, а ось Гаррі і Меган Макрл – назавжди увійшли в історію з не дуже приємним аспектом в їхньому житті.

8 січня 2020 року відтепер назавжди увійде в історію британської монархії – в цей день принц Гаррі і герцогиня Меган офіційно повідомили про те, що вони відмовляються від своїх привілеїв «старших» членів королівської сім'ї, щоб стати фінансово незалежними і зайняти більш прогресивну позицію. Після цього Єлизавета II і її родичі провели не одне нараду, щоб залагодити всі формальності. В результаті королевапріняла рішення онука і його дружини з умовою, що рівно через рік їх становище буде знову переглянуто. Останні офіційні виходи герцога і герцогині Сассекському в старому статусі були призначені на початок березня, а з 1 квітня 2020 року ним випала повна свобода. І це зовсім знизило їх рейтинг і підтримку не тільки серед британського народу, а й усього світу. На сьогоднішній день життя Меган та Гаррі розвивається не так, як вони планували. Окрім наклипів збоку ЗМІ та «нелюбові», подружжя невзможі реалізувати свої проекти через пандемію COVID-19. Тому ми пристально слідкуємо за їх діяльністю аби дізнатися, що не королівський статус винен у низькому рейтингу та важкій долі, а сама людина, котра представляє корону.

На основі конкурсної роботи «Формування громадської думки щодо королівської родини та інституту монархії у британських ЗМІ» ми з Маклюк О.М. дійшли висновку, що образ є суб'єктивною категорією, яка існує у свідомості людей. Образ невіддільний від його предмета, проте повністю його властивостями ніколи не володіє. Проте може бути і навпаки: той набір рис, характеристик і якостей, який закріпився у свідомості, заміщає цей предмет. Саме на образі будується ставлення людей до предмету. Так, наприклад, ЗМІ висвітлюють будь-яку подію, транслюючи певні факти. Однак незважаючи на прагнення співробітників ЗМІ слідувати принципам об'єктивності в передачі щодо інформації, в більшості випадків здійснюється відбір фактів, явищ і подій, з яких складеться певна картина в свідомості аудиторії.

Отже, розглянувши категорію «образу» через призму дослідницької літератури, звернемо увагу на кілька значущих висновків. Так, образ є категорією суб'єктивною, що реалізується в свідомості аудиторії. При цьому в медіанауці існує ряд факторів, що впливають на створення образу об'єкта. До них відносяться відбір і інтерпретація фактів, характеристик і якостей, вибір форми їх подачі автором, а також набір переконань, норм і цінностей аудиторії.

Тепер, з урахуванням виявлених важливих для даної роботи специфічних рис образу, ми можемо проаналізувати, яким є образ королівської родини та інституту монархії в свідомості британського народу через призму ЗМІ.

Говорячи про авторитет і впливовість, перейдемо до сучасного стану справ на медіаринку Великої Британії і сконцентруємо увагу на своєрідному підсумку, до якого прийшли ЗМІ к кінцю ХХ – початку ХХІ століття і позначимо загальні тенденції, особливо звернемо увагу на нову гілку медіакультури – соціальні мережі.

З розвитком інформаційних технологій на свідомість громадян Великобританії починають впливати вже нові галузі, якими користується ЗМІ.

Наприклад, радіомовлення, ефірне, супутникове, кабельне телебачення, соціальні мережі такі як: Facebook, Twitter та Instagram. Звісно, про життя членів королівської родини ми можемо побачити або почути майже з усіх джерел.

Коли ми говоримо про радіо- або телемовлення у Великобританії, перш за все мова заходить про «Бі-Бі-Сі» («BBC» – «The British Broadcasting Corporation») [51]. І, звісно, життя членів королівської родини зачеплено в їх випусках. Відносини сучасної монархії зі ЗМІ завжди були делікатними. У 1952 році Бі-бі-сі – тодішній монопольний мовник в Великобританії – звернувся до палацу за дозволом транслювати церемонію коронації королеви Єлизавети II. Всупереч пораді прем'єр-міністра Уїнстона Черчилля і церкви, які вважали, що запрошення камер (і публіки) спостерігати за церемонією «осквернять священну подію», але королева настояла на тому, щоб транслювання відбулося по телебаченню. Церемонія коронації – це перша королівська подія, яка транслювалася в прямому ефірі. Вона стала визначальним моментом у розвитку британського теле-мовлення. 20 мільйонів британців дивилися цю подію у себе вдома через телевізори. Вперше в історії зник розрив між громадськістю та таємницею королівського двора.

Майбутні еволюції в медіа-сфері – такі як поява таблоїдів і культури папарацій, соціальних медіа й Інтернету – ще більше розмивають межу між масами і «священним» королівським світом. Однак передбачення королеви Єлизавети II зробили події доступними для суспільства. У той час неможливо було б здогадатися про справжні наміри королеви, але її наполягання на присутності камер у Вестмінстерському абатстві сигналізувало про мотив бути в центрі уваги, і продемонстрував розуміння того, що позиція королівської сім'ї залежить від суспільної підтримки – яка, в свою чергу, залежить від публічного доступу. Крім того, висвітлення події коронації через телебачення можна розглядати як цілеспрямовану стратегію проникнення в

повсякденне життя людей, щоб більше розуміти їхні настрої и потреби. Але я хочу більш детально розглянути не всім відомий канал, а нові гілки медіакультури.

Отже, Facebook – найбільша соціальна мережа в світі. 8 лютого 2010 року офіційно з'явилася сторінка членів монаршої династії Віндзорів [66]. Ця сторінка має не особистий, а корпоративний характер. У якості творців сторінки виступили молоді члени королівської родини. На сторінці розміщують відеоролики, фотографії та новини не тільки Єлизавети II, а й інших членів королівської сім'ї. Також на їх офіційній сторінці Facebook публікується «Придворний циркуляр» – розклад прийомів, візитів, аудієнцій та інших заходів королівського двору. На сьогоднішній день за життям Віндзорів через Facebook спостерігає близько 4 879 800 людей [3010]. Також, ми можемо перейти через посилання на їх офіційну сторінку у мережі Twitter [68] та Instagram [67]. Важливо відмітити, що на сторінках публікується інформація нейтрального характеру. Створення цих сторінок, на нашу думку, дає змогу зблизитись з людьми, що є важливим для збереження цілісності народу.

Окрім офіційних сторінок існують багато «фан-сторінок», але серед них є і ті, що негативно висловлюються про королівську родину. Безумовно, вся інформація, яка знаходиться на просторі інтернету впливає на формування думки громадськості.

Тільки в Instagram існує більше десятка офіційних сторінок пов'язаних з королівською родиною. Перша це @theroyalfamily [67], саме тут ми бачимо основні фото та відео про роботу та діяльність королеви Єлизавети II та королівської сім'ї. Наступні сторінки висвітлюються вже життя подружніх пар, таких як принца Уельського Чарльза та Камілли, герцогині Корнуольської (@clarencelhouse) [29], принца Вільям, герцога Кембриджського та Кейт, герцогині Кембриджської (@kensingtonroyal) [39] та сторінка принца Гаррі,

герцога Сассекського та Меган, герцогині Сассекської (@sussexroyal), яка на 2019 рік ще працювала [56].

Зараз наведемо трохи статистики для того, щоб зрозуміти настрої та прихильність людей до цих персон. Отже, сторінка @theroyalfamily була створена 26 березня 2013 року, про це свідчить її перша публікація. На сьогоднішній день за діяльністю королівського двору та особисто Єлизавети II спостерігає офіційно 6,8 мільйонів осіб. На сторінку Принца Чарльза та Каміли (станом на 06.05.2018 рік) підписано всього лише 898 тисяч осіб. Тобто зацікавленість значно менша. Конкурують між собою офіційна сторінка Вільяма та Кейт (10,3 мільйонів читачів) зі сторінкою Гаррі та Меган (9,8 мільйонів читачів). Вони набрали таку популярність за дуже короткий час. Це свідчить, що молоде покоління королівської родини більш активно здобуває прихильність серед користувачів соціальних мереж.

Під час стажування в МЗС України в мене була можливість бути присутньою на робочій зустрічі з першим секретарем посольства Великої Британії в Україні Девідом МакМахоном. Була також обговорена тема сприйняття королівської родини суспільством. «Вже багато століть королівська родина має позитивний та теплий образ серед нашого народу. Ми пишаємося своєю монархією та вважаємо її одним з головних символів країни», – зазначив Девід МакМахон.

Отже, ми простежуємо благополучний образ, який сформувався у свідомості громадськості. Монарші особи, так само як і їхні родичі виступають в якості буфера між урядом і суспільством, і це, свого роду, вже традиція британського суспільства.

## ВИСНОВКИ

Монархічна форма правління – це ключ до збереження єдності?! Століття за століттям монархія виступає гарантом стабільності, міцності та, важливо, гнучкості. Монархічне правління щасливіше і надійніше, ніж республіканське, бо нічого не вимагає від громадян надзвичайності, і може підніматися на тій мірі моральності, на якій республіки падають.

Можна з упевненістю сказати, що британська монархічна система влада не пережила себе, а серйозно модернізувалася, придбала в процесі еволюції нові, особливі риси та адаптувалася до нових умов.

Ми зрозуміли, що становлення британської конституційної системи закріпило основи інституту монархії. Як ми писали раніше в Великобританії немає єдиного документа конституції, але, тим не менше, влада монарха є обмеженою за допомогою цієї самої неписаної конституції. Існує три основних права монарха: право на консультацію, право застерігати і право заохочувати. В даний час, згідно думки сучасних британських дослідників, до них додалося ще право бути поінформованим і давати поради. Саме цього королева дотримується і в наші дні. Зокрема, як досвідчений глава держави, церкви Англії і Співдружності, Єлизавета II може висловити свій погляд на політичні процеси під час аудієнцій з прем'єр-міністром, застерегти від необдуманих кроків, або вручити королівську нагороду за особливі заслуги, тобто, заохотити. Прикладом таких дій служать події пов'язані з правлінням Маргарет Тетчер. Але в сам політичний процес монарх, як правило, не втручається і ніколи прилюдно не висловлюється (за королівським протоколом). Британський монарх має королівські прерогативи, але до них практично ніколи не вдається, надаючи прийняття рішень уряду.

Інститут монархії для британців – це і історія, і традиції, і віра, і національне надбання, символ гордості і стабільності.

Єлизавета II – Королева – єдина для всіх своїх підданих. За конституційними положеннями вона, скоріше, є церемоніальною фігурою і виконує лише номінальні функції. Але в той же час вона і є символ Британії, тому що головним символом монархії, традицій і наступності є, в першу чергу, сам монарх. Королева позбавлена законодавчих, виконавчих і навіть судових прав, хоча формально є главою всіх цих інстанцій. У соціальній сфері монарх і члени королівської родини мають особливий статус – саме вони несуть всю повноту суспільних функцій, будучи сполучними ланками між державою і народом. Влада британського монарха проявляється не в політичному аспекті та обставині, а в тому обсязі любові та поваги, яку він зміг завоювати у своїх підданих.

Ведучи мову про монархічну систему в сучасному світі та у чому її особливості, ми дослідили, що форма правління держав обумовлена своєю історією. Монархічний інститут пройшов тривалий політичний процес і на сьогодні зазнав великих трансформацій. Хоча, все ж таки, налічується близько двох-трьох десятків країн, які за своєю формою правління відносяться до монархічної. Це означає, що такий інститут правління є актуальним та привабливим для сучасного, стрімкого та динамічного покоління. Сьогодні монархічна система зазнала серйозних видозмін (особливо це стосується територій Європи) і тепер є принципово новою моделлю, яка пристосована до сучасних жорстких умов. Але разом з тим сучасні монархії придбали і нові риси, які істотно відрізняють їх від історичних аналогів і при цьому зуміли зберегти типові ознаки монархічної форми влади. На нашу думку, сучасний інститут монархії можна трактувати як «правильну» форму правління. Так, класичні конституційні монархії цілком можна назвати «республіканськими монархіями», оскільки в них владу монарха цілком обмежена в усіх сферах. Ми розуміємо, що монархія стикається з серйозними викликами в соціально-економічній та політичній сферах, але вона може гарантувати певну стабільність і рівновагу в політичній і соціальній структурі суспільства при



повному дотриманні всіх демократичних процедур. У ряді країн монарх є тим об'єднуючим фактором, який забезпечує національну єдність, приносячи в суспільство мир і злагода. Ось чому монархії як і раніше зберігаються навіть в тих країнах, де вони існують більш ніж номінально (наприклад, в Канаді чи Австралії). Підданим, як громадянинам своєї країни, більш притаманно та зрозуміло довіряти одній живій людині (тобто монарху), аніж безлічі державних апаратів, зводу законів та іншому.

Охарактеризувавши сучасну монархію у Великій Британії та проблеми її модифікації, ми зазначили, що в середині цієї країни час від часу з'являються ідеї про скасування монархії, під декількома приводами: що її утримання дорого обходиться населенню; або через низку скандалів, які час від часу трапляються в королівській родині; або твердження про її марність і непотрібності в сучасних умовах суспільного розвитку. Але англійці занадто прив'язані до своєї історії та монархії, що стала свого роду символом країни, найвідомішою і впізнаваною з усіх нині існуючих монархій. Тому ці виклики стимулюють процес пошуку варіантів модернізації цього найстарішого британського державного інституту. Сама через постійну трансформацію свого інституту британська монархія не зжила себе, а зберігає престиж та відповідає вимогам сучасності.

Також, ми спробували розкрити роль і місце британської монархії в світовій політиці. Будучи острівною державою зі своїм колоритом і "політичним мікрокліматом", Британія ніколи не залишалася осторонь від загальноєвропейських і світових процесів. Обов'язки британського монарха у зовнішній політиці не дуже відрізняються від обов'язків всередині країни: королева спілкується зі своїми підданими країн Співдружності, приймає у себе іноземних послів і глав різних держав, особисто здійснює поїздки з офіційними візитами в різні країни по всьому світу та представляє Британію на міжнародному рівні. Щотижневі зустрічі з прем'єр-міністром дозволяють бути в курсі останніх подій, знати проблеми зовнішньої політики та доносити

свою думку щодо загальних питань. Проте нагадаємо, що хоча королева та члени її родини і мають великий спектр повноважень, проте вони регулюються рамками уряду та міністерством закордонних справ.

Для більшого розуміння ролі Великобританії в геополітичному аспекті ми порівняли специфіку британської монархії та її місце серед європейських монархій. Одним з основних напрямків британської політики на нинішньому етапі є традиційна для неї сфера впливу, яка зберіглась ще з часів існування великої Британської Імперії – Співдружність, членство в якому є одним з атрибутів державності Великої Британії. Правовий статус Співдружності був закріплений Вестмінстерським статутом 11 грудня 1931 року. Термін «Співдружність Націй» вперше був використаний британським прем'єр-міністром лордом Арчибальдом Прімоуз Розберрі в 1884 році. Після Другої світової війни з 1946 року «Британську Співдружність» почали називати просто «Співдружністю». Сьогодні, і це важливо, Співдружність розглядається як організація, в рамках якої держави, що розрізняються за рівнем розвитку і характером економіки, мають можливість вступати в тісну і рівноправну взаємодію. Проте зараз вітають ідеї деяких країн оголосити себе республіками. Тоді це може послужити прикладом для інших членів Співдружності і ця могутня сфера почне знищувати образ корони та цілісності монархії.

Ще раз згадаємо, що на сьогодні зберіглось близько тридцяти монархій. Європейські країни більш близькі за своїм форматом до британської системи. Тому ми проводили порівняльний аналіз саме серед них. Вивчення історичних, юридичних та фінансових аспектів визначили, що монархії, перш за все, асоціюються зі словом «стабільність». Проте британська монархія із віку в вік вважається найвпливовішою, найстарішою та «найдорожчою». Хоча у роботі ми спростували цей ярлик. Сьогодні Велика Британія – це найбільша збережена монархія. Вона здатна диктувати свої умови в світовому масштабі,

нарівні з провідними європейськими республіками, доки інші європейські монархії змушені грати опосередковану роль в геополітичному просторі.

Дуже важливим та актуальним аспектом образу британської монархії є королівська родина та сам монарх [див. Додаток З]. Тому ми дослідили роль королеви Єлизавети II та цілісного образу монархії, який склався у суспільстві. З розвитком сучасних технологій та темпом отримання інформації на інститут монархії все більш і більш впливають ЗМІ та Інтернет мережа. Тому ця форма правління почала модернізуватися і в цьому руслі. Королева має свою офіційну сторінку в соціальних мережах, таких як Facebook, Twitter та Instagram. Цим вона приваблює сучасне покоління та підтримує ідеї гнучкості монархії. І як завжди, королева – це бездоганність, стриманість і надійність. Саме тому вона завойовує та підтримує любов своїх підданих.

Сьогодні імідж Великобританії напряму залежить від ставлення людей до поведінки, думок, вчинків та навіть стилю династії Віндзорів. Велике значення має вплив «старших» членів королівської родини та нового покоління династії Віндзорів на сучасний імідж монархії у світі. Члени королівської родини отримують не менше уваги ніж сама королева. І в цьому знову «допомагають» ЗМІ, бо жоден крок «старших» членів королівської сім'ї не залишиться непоміченим. Основним їх завданням – представляти інтереси «корони». Тому вони повинні узгоджувати свої плани з Форинг-офісом та Міністерством закордонних справ так само, як це робить королева. У зв'язку з цим важким тягарем з'явилася тенденція виходити зі складу «Royal» членів родини. Останнім таким прикладом став онук Єлизавети II принц Гаррі та його американська дружина Меган Маркл. Так, ми підкреслили її національність тому, що цей випадок придбав міжнародного і політичного забарвлення. Однак, як показала практика, зречення від королівських титулів, не знімає всю тяжкість відповідальності, а навпаки, ще більше все ускладнює. Саме тому, з самого народження в малюків королівської сім'ї закладають такі поняття як стриманість, прагматичність та самовідданість.

Отже, вищевикладене допомагає нам дійти такого висновку, що той внесок, який Єлизавета II та її родина зробила в історії Великої Британії, непорівнянний ні з чим. Монарх залишається справжнім ідеалом, моделлю для наслідування нинішнім і майбутнім поколінням британців. У підданих і до сьогодні складається позитивний образ Королеви своєї країни. Так, існує думка, що монархія в Великобританії зберігається лише формально. Однак, насправді, монархія є важливим службовим елементом загального механізму влади і пронизує всі сторони життя суспільства, починаючи з політики і закінчуючи поштою.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

### Джерела:

1. Акт о парламенте 1911 года. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmgu\\_jur\\_2015\\_17%281%29\\_\\_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmgu_jur_2015_17%281%29__20.pdf) (дата звернення: 14.03.2020).
2. Аристотель. Политика. URL: [https://www.civisbook.ru/files/File/Aristotel\\_Politika.pdf](https://www.civisbook.ru/files/File/Aristotel_Politika.pdf) (дата звернення: 19.07.2020).
3. Берн Стефан. Монархии в современном мире. Все могут короли. URL: <https://ru.euronews.com/2012/12/19/iseurope-s-monarchy-anachronistic> (дата звернення: 23.04.2020).
4. Зураб Налбандян. Чаепитие у королевы: В начале XXI века в Британии. URL: <http://dl1.n0namefile-5.icu/?page=lending&type=book&dt=1&size=0&ext=rar&date=lw&sid=178153237&key> (дата звернення: 14.06.2020).
5. Капитонова Н.К. Приоритеты внешней политики Великобритании (1990-1997). URL: <https://www.studentlibrary.ru/ru/doc/ISBN9785713315283-SCN0000/000.html> (дата звернення: 08.09.2020).
6. Новостной портал Правда.ру. Трухачёв В. Австралия: содружество или республика? URL: <http://world.pravda.ru/restofworld/australiaoceania/16-02-2009/301671-australua-0/> (дата звернення: 05.04.2020).
7. Офіційний сайт британського королівського дому. URL: <http://www.royal.gov.uk/> (дата звернення: 30.08.2020).
8. Офіційний сайт британської монархії. Королева і Співдружність. URL: <http://www.royal.gov.uk/MonarchAndCommonwealth/QueenandCommonwealth/QueenandCommonwealth.aspx> (дата звернення: 15.08.2020).

9. Офіційний сайт британської монархії. Країни-члени Співдружності. URL: <http://www.royal.gov.uk/MonarchAndCommonwealth/Commonwealthmembers/MembersoftheCommonwealth.aspx> (Last accessed: 14.08.2020).
10. Офіційний сайт Співдружності націй. URL: <http://www.thecommonwealth.org> (Last accessed: 18.08.2020).
11. Петиция о правах 1629 года. Конституция и законодательные акты буржуазных государств XVII-XIX вв. URL: [https://www.gubkin.ru/faculty/law/chairs\\_and\\_departments/theory\\_and\\_history\\_of\\_slate\\_and\\_law/files/2019-09-02/3\\_5.pdf](https://www.gubkin.ru/faculty/law/chairs_and_departments/theory_and_history_of_slate_and_law/files/2019-09-02/3_5.pdf) (дата звернення: 26.05.2020).
12. Платон. Государство. URL: <https://avidreaders.ru/read-book/gosudarstvo.html> (дата звернення: 04.09.2020).
13. Постановление палаты общин об образе правления английского королевства 1660 года//Хрестоматия по всеобщей истории государства и права. URL: [http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1660-1680/Akty\\_parlament/obraz\\_pravl\\_angl\\_kor\\_01\\_05\\_1660.phtml?id=4889](http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Engl/XVII/1660-1680/Akty_parlament/obraz_pravl_angl_kor_01_05_1660.phtml?id=4889) (Last accessed: 14.05.2020).
14. Тронные речи королевы на открытии работы парламента с 1994 года по 2014 год на сайте британского парламента. URL: <http://www.parliament.uk/about/how/occasions/stateopening/queensspeeches/> (Last accessed: 13.06.2020).
15. Фишель Э. Государственный строй Англии. URL: [https://viewer.rusneb.ru/ru/000199\\_000009\\_003566169?page=1&rotate=0&theme=white](https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_003566169?page=1&rotate=0&theme=white) (дата звернення: 02.05.2020).
16. Черчилль У. Мировой кризис 1918-1925. URL: <http://militera.lib.ru/memo/english/churchill2/index.html> (Last accessed: 03.07.2020).

17. Чиркин В.Е. Нетипичные формы правления. Государство и право. URL: <http://econf.rae.ru/pdf/2010/12/4558dbb6f6.pdf> (Last accessed: 14.06.2020).
18. About Republic. URL: <http://www.republic.org.uk/Who%20we%20are/About%20Republic/index.php> (Last accessed: 15.08.2020).
19. Act of Supremacy, 1559 URL: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Eliz1/1/1> (Last accessed: 16.05.2020).
20. Act of Settlement, 1701. The National Archives. URL: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2/contents> (Last accessed: 16.05.2020).
21. Arbiter D. On Duty With the Queen. My Time As Buckingham Palace Press Secretary. URL: <https://rk1bukz.cf/read.php?id=hhXgBgAAQBAJ> (Last accessed: 14.05.2020).
22. BBC News. Girls Equal in British Throne Succession, 28 October 2011. URL: <http://www.bbc.com/news/uk-15492607> (Last accessed: 17.09.2020).
23. BBC.Russion.com. Экономная монархия. URL: [http://news.bbc.co.uk/hi/russian/uk/newsid\\_1412000/1412344.stm](http://news.bbc.co.uk/hi/russian/uk/newsid_1412000/1412344.stm) (Last accessed: 20.08.2020).
24. Bill of Rights, 1689. URL: [http://avalon.law.yale.edu/17th\\_century/england.asp/](http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp/) (Last accessed: 09.05.2020).
25. Blair T. A Journey: My Political Life. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/8861670-a-journey> (Last accessed: 14.06.2020).
26. Bogdanor V. The Monarchy and the Constitution. Oxford, 1995. URL: <https://books.google.ru/books?id=mN6SzMefot4C&pg=PA319&hl=ru>

&source=gbs\_selected\_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (Last accessed: 25.05.2020).

27. British Settlements Act, 1945. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/9-10/7/introduction> (Last accessed: 14.05.2020).

28. British Settlements Act, 1887. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/50-51/54/contents> (Last accessed: 14.05.2020).

29. Clarence House. Photos and videos from Clarence House about the life, work and activities of The Prince of Wales and The Duchess of Cornwall. *Instagram* URL: <https://www.instagram.com/clarencehouse/> (Last accessed: 07.09.2020).

30. Constitutional Reform and Governance Act, 2010. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/25/contents> (Last accessed: 14.09.2020).

31. Crown Estate Act, 1961. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/9-10/55> (Last accessed: 29.05.2020).

32. Documents on British political history 1973. URL: <https://guides.ou.edu/c.php?g=113838&p=739355#s-lg-box-wrapper-2571817> (Last accessed: 14.09.2020).

33. Elizabeth's Supremacy Act, Restoring Ancient Jurisdiction, 1559. Documents Illustrative of English Church History. URL: <http://history.hanover.edu/texts/engref/er79.html> (Last accessed: 16.05.2020).

34. Freedom of Information Act, 2000. URL: [http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/pdfs/ukpga\\_20000036\\_en.pdf](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/36/pdfs/ukpga_20000036_en.pdf) (Last accessed: 05.05.2020).



35. Habeas Corpus Act, 1679. URL: <http://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2/contents> (Last accessed: 21.05.2020).
36. House of Lords. Written Answers. URL: <http://www.theyworkforyou.com/written-answers-and-statements/> (Last accessed: 14.05.2020).
37. Indra D. Sharma. Modern Constitutions at Work. URL: <http://eprints.rclis.org/8038/1/1984CPE.pdf> (Last accessed: 19.09.2020).
38. Jephson P.D. Shadows Of A Princess: An Intimate Account by Her Private Secretary. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=17qSDgAAQBAJ&pg=PT9&hl=ru&source=gbs\\_toc\\_r&cad=2#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=17qSDgAAQBAJ&pg=PT9&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false) (Last accessed: 03.05.2020).
39. Kensington Palace. The official account of The Duke and Duchess of Cambridge, based at Kensington Palace. *Instagram* URL: <https://www.instagram.com/kensingtonroyal/> (Last accessed: 07.10.2020).
40. Magna Carta, 1215 (ed. 1297). URL: <http://www.legislation.gov.uk/all?title=magna%20carta> URL: <http://soro.narod.ru/Articles/bbc.htm/> (Last accessed: 09.09.2020).
41. Mandelson P. The Third Man. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Third-Man%3A-Life-at-the-Heart-of-New-Labour-Mandelson/543ec1c8974a65a1d845133c3690c5371b5ac10a> (Last accessed: 19.05.2020).
42. Marchildon Gregory. From Pax Britannica to Pax Americana and Beyond. URL: [https://www.researchgate.net/publication/254077320\\_From\\_Pax\\_Britannica\\_to\\_Pax\\_Americana\\_and\\_Beyond](https://www.researchgate.net/publication/254077320_From_Pax_Britannica_to_Pax_Americana_and_Beyond) (Last accessed: 14.07.2020).

43. Meeting of Parliament Act, 1694. URL: <http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMar/6-7/2/contents> (Last accessed: 16.07.2020).
44. Ministers of the Crown Act, 1975. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/26/contents> (Last accessed: 03.05.2020).
45. Regency Act, 1953. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Eliz2/2-3/1/contents> (Last accessed: 19.09.2020).
46. Septennial Act, 1716. URL: <http://www.legislation.gov.uk/apgb/Geo1St2/1/38/contents> (Last accessed: 20.07.2020).
47. Succession to the Crown Act 2013. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/enacted> (Last accessed: 03.09.2020).
48. Support for monarchy is all the time high. URL: <https://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/2973/Support-for-monarchy-is-at-all-time-high.aspx/> (Last accessed: 20.07.2020).
49. Support for royal family falls to new low. The Guardian. 12.07.2000 URL: <https://www.theguardian.com/uk/2000/jun/12/monarchy.alantravis/> (Last accessed: 19.08.2020).
50. Thatcher M. The Downing Street Years (1993). URL: [https://www.goodreads.com/book/show/568310.The\\_Downing\\_Street\\_Years](https://www.goodreads.com/book/show/568310.The_Downing_Street_Years) (Last accessed: 17.07.2020).
51. The British Broadcasting Corporation URL: <https://www.bbc.com/> (Last accessed: 19.07.2020).

52. The British Monarchy. A Long-Standing Institution Facing Modern Times. URL: [http://secundaria.uvic.cat/\\_treballs/f4b193d52c2f2ef3cea72d9cbd12e42f76c9841e\\_THE%20BRITISH%20MONARCHY%20facing%20modern%20times.pdf](http://secundaria.uvic.cat/_treballs/f4b193d52c2f2ef3cea72d9cbd12e42f76c9841e_THE%20BRITISH%20MONARCHY%20facing%20modern%20times.pdf) (Last accessed: 27.08.2020).
53. The Daily Express. Official website of the newspaper. URL: <https://www.express.co.uk/> (дата звернення: 27.08.2020).
54. The Daily Mail. Official website of the newspaper. URL: <http://www.dailymail.co.uk/> (дата звернення: 16.06.2020).
55. The Daily Mirror. Official website of the newspaper. URL: <https://www.mirror.co.uk/> (дата звернення: 30.08.2020).
56. The Duke and Duchess of Sussex. The official Instagram account of The Duke and Duchess of Sussex. *Instagram*. URL: <https://www.instagram.com/sussexroyal/> (Last accessed: 22.05.2020).
57. The Economist. Diana, Princess of Wales. The Tragedy of Diana. URL: <http://www.economist.com/node/155605> (Last accessed: 05.06.2020).
58. The Grand Remonstrance, 1641. Constitutional Documents of the Puritan Revolution. URL: <http://www.constitution.org/eng/conpur043.htm> (Last accessed: 11.08.2020).
59. The Guardian. 6 December 2000: A challenge to the crown: Magic or not, let in the daylight. URL: <https://www.theguardian.com/theguardian/from-the-archive-blog/2011/jun/07/guardian190-future-monarchy-debate-20001> (Last accessed: 05.08.2020).
60. The Guardian. John Major: The Autobiography. URL: <https://www.theguardian.com/books/1999/oct/15/1> (Last accessed: 20.09.2020).
61. The Independent. Goldsmith V. The Queen's Finances: Ordinary Tax Allowances for Royals. URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/the->

queens-finances-ordinary-tax-allowances-for-royals-1472424.html (Last accessed: 01.09.2020).

62. The Ipsos Mori. MORI poll for Granada TV. The Future of the Monarchy. URL: <http://www.ipsos-mori.com/researchpublications/researcharchive/2966/The-Future-of-the-Monarchy.aspx> (Last accessed: 13.09.2020).

63. The Legislation. Fixed-term Parliaments Act, 2011. URL: [http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/pdfs/ukpga\\_20110014\\_en.pdf](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/pdfs/ukpga_20110014_en.pdf) (Last accessed: 29.06.2020).

64. The Legislation. Succession to the Crown Act, 2013. URL: [http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/pdfs/ukpga\\_20130020\\_en.pdf](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/20/pdfs/ukpga_20130020_en.pdf) (Last accessed: 20.08.2020).

65. The Newstatesman. Staff Blogger. Does the Monarchy Still Matter? URL: <http://www.newstatesman.com/life-and-society/2009/07/british-culture-monarchy-queen> (Last accessed: 07.09.2020).

66. The Royal Family. Facebook URL: <https://www.facebook.com/TheBritishMonarchy/> (Last accessed: 03.10.2020).

67. The Royal Family. Photos and videos about the work & activities of The Queen & the Royal Family. Instagram URL: <https://www.instagram.com/theroyalfamily/> (Last accessed: 27.09.2020).

68. The Royal Family. Twitter URL: <https://twitter.com/RoyalFamily/> (Last accessed: 09.06.2020).

69. The Sovereign Grant Act, 2011. URL: <https://www.royal.gov.uk/pdf/Financial%20reports%202012-13/Sovereign%20Grant%202012-13%20-%20web.pdf> (Last accessed: 19.06.2020).

70. The Sun. Official website of the newspaper. URL: <https://www.thesun.co.uk/> (дата звернення: 27.06.2020).

71. The Sunday Telegraph. Burn-Callander R. Prince's Pride as Charities Inspire 125,000 to Start Their Own Business // URL: <http://www.sutelegraph.co.uk/finance/yourbusiness/10293727/Princes-pride-as-charities-inspire-125000-to-start-their-own-business.html> (Last accessed: 14.08.2020).
72. The Sunday Times. Official website of the newspaper. URL: <https://www.thetimes.co.uk/> (дата звернення: 03.09.2020).
73. The Telegraph. Australia 'should be a republic once Queen's reign ends'. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/australiaandthepacific/australia/10095247/Australia-should-be-a-republic-once-Queens-reign-ends.html> (Last accessed: 14.07.2020).
74. The Telegraph. Britain Should Get Rid of the Monarchy. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/theroyalfamily/2122182/Britain-should-get-rid-of-the-monarchy-says-UN.html> (Last accessed: 15.07.2020).
75. The Telegraph. Dutch royal family overtakes Britain's as most expensive in Europe – July 19, 2012. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/theroyalfamily/9412600/Dutch-royal-family-overtake-Britains-as-most-expensive-in-Europe.html> (Last accessed: 30.09.2020).
76. The Telegraph. Julia Gillard wants Australia to become a republic at end of Queen's reign. URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/theroyalfamily/7949751/Julia-Gillard-wants-Australia-to-become-a-republic-at-end-of-Queens-reign.html> (Last accessed: 20.08.2020).
77. The Telegraph. Major John. Monarchy Unites Our Nation As a President Never Could. URL: <http://www.telegraph.co.uk/comment/personal-view/3576709/Monarchy-unites-our-nation-as-a-president-never-could.html> (Last accessed: 12.07.2020).

78. The Telegraph. Official website of the newspaper. URL: <https://www.telegraph.co.uk/> (дата звернення: 17.08.2020).
79. The Times. Robinson St. Ever the Diplomat: Confessions of a Foreign Office Mandarin by Sherard Cowper Coles. URL: <https://www.thetimes.co.uk/article/ever-the-diplomat-confessions-of-a-foreign-office-mandarin-by-sherard-cowper-coles-xl78q62fpd6> (Last accessed: 14.07.2020).
80. The UK Parliament. Commencement of Succession to the Crown Act 2013: Written Statement-HCWS490. URL: <http://www.parliament.uk/business/publications/written-questions-answers-statements/written-statement/Commons/2015-03-26/HCWS490/> (Last accessed: 26.07.2020).
81. The UK Parliament. The Succession to the Crown Bill- Constitution Committee. URL: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldselect/ldconst/106/10603.htm> (Last accessed: 03.05.2020).
82. 'TIME', USA. Foreign News: Elizabeth II – February 18, 1952. URL: <http://www.time.com/time/printout/0,8816,822124,00.html> (Last accessed: 27.09.2020).
83. Treaty On European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (Last accessed: 16.05.2020).
84. Union with England Act, 1707. URL: <http://www.legislation.gov.uk/aosp/1707/7/contents> (Last accessed: 28.05.2020).
85. VisitBritain Media Centre. Monarchy Brings in £500 Million a Year from Foreign Tourists. URL: <http://media.visitbritain.com/News-Releases/Monarchy-brings-in-500-million-a-year-from-foreign-tourists-says-VisitBritainresearch-5d2.aspx> (Last accessed: 16.06.2020).

86. Westminster's statut 1931. URL: [https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga\\_19310004\\_en.pdf](https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf) (Last accessed: 14.01.2019).

87. Wilson H. The Labour Government 1964-1970: A Personal Record. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13619460500407194?scroll=top&needAccess=true&journalCode=fcbh20> (Last accessed: 19.07.2020).

### **Відео-матеріали:**

88. Диана: История ее словами / Diana: In Her Own Words / режисер К.Сім; в ролях: принцеса Діана. *National Geographic*. [Документальний фільм]. Великобританія, 2017. 54 хв 102

89. Диана: история любви / Diana / режисер О. Хіршбігель; в ролях: Н. Уоттсон, Н. Ендрюс. *Entertainment One*. [Кінофільм]. Великобританія, 2013. 113 хв. 103

90. Диана: Последние дни принцессы / Diana: Last Days of a Princess / режисер Р. Дейл; в ролях: Ж. О'Рейлі, П. Баладі. *Dangerous Films*. [Телефільм]. Великобританія, 2007. 120 хв. 101

91. Королева / The Queen / режисер С.А. Фрірз; в ролях: Г. Міррен, М. Шин. *Miramax*. [Кінофільм]. Великобританія, 2006. 103 хв. 104

### **Монографії та наукові статті:**

92. Блудова. А. Г. Имидж политика в массовой коммуникации//Серия «Социально-гуманитарные науки»//Вестник Южно-Уральского государственного ун-та. 2006. Вып. 6, С.107–110. (дата звернення: 27.05.2020).

93. Маклаков В.В. Конституции зарубежных государств: Учебное пособие / Сост. проф. В.В. Маклаков — 2-е изд., исправ. и доп.—

М.: Издательство БЕК. 1999 — 584 с. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1398678879.pdf> (дата звернення: 27.05.2020).

94. Овчинников В.В. Корни дуба. Впечатления и размышления об Англии и англичанах. Москва, Новый мир. 2014. – 254 с. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=42483/> (дата звернення: 25.05.2020).

95. Полякова А.А. Её величество королева Великобритании Елизавета II. Взгляд на современную британскую монархию. URL: [http://loveread.me/read\\_book.php?id=59001&p=1/](http://loveread.me/read_book.php?id=59001&p=1/) (дата звернення: 19.07.2020).

96. Эндрю Мортон. Диана. Её истинная история. – М. 1997. URL: <https://www.rulit.me/books/diana-ee-istinnaya-istoriya-read-481624-1.html/> (дата звернення: 20.08.2020).

97. Bagehot W. The English Constitution (1867). – Oxford: Oxford World's Classics, 2009 URL: [https://books.google.com.ua/books?id=3g0QAAAAAYAAJ&pg=PA59&hl=ru&source=gbs\\_toc\\_r&cad=3#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=3g0QAAAAAYAAJ&pg=PA59&hl=ru&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false) (дата звернення: 15.05.2020).

98. Bradford S. Elizabeth. A Biography of Her Majesty The Queen. Penguin Books, 2002. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=NcYNw0D6lssC&hl=ru&source=gbs\\_book\\_other\\_versions/](https://books.google.com.ua/books?id=NcYNw0D6lssC&hl=ru&source=gbs_book_other_versions/) (Last accessed: 18.07.2020).

#### **Довідкові видання:**

99. Князев А.А. Энциклопедический словарь СМИ. КРСУ, 2002. URL: <http://www.evartist.narod.ru/text16/069.htm/> (дата звернення: 15.05.2020).



100. Крысько. В. Г. Этнопсихологический словарь. М, 1999. URL: [https://www.gumer.info/bibliotek\\_Buks/Psihol/krusko/index.php/](https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/krusko/index.php/) (дата звернення: 30.06.2020).

101. Ушаков. Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка// БШС. Москва, 2014. — 1216 с. URL: <https://docplayer.ru/37218863-D-n-ushakov-tolkovyy-slovar-sovremennogo-russkogo-yazyka.html/> (дата звернення: 20.05.2020).

102. Biographical Directory of the United states Congress 1774 – Present. Biography – Morris Robert – <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/9-10/7/introduction> (Last accessed: 15.05.2020).

## ДОДАТКИ

Додаток А

Герб Велокобританії



Джерело: Coats of Arms. The Royal Family. URL: <https://www.royal.uk/coats-arms> (Last accessed: 10.07.2020).

Додаток Б

Офіційний прапор Співдружності націй



**Джерело:** Commonwealth of Nations. URL: <https://www.crwflags.com/fotw/flags/cwn.html> (Last accessed: 10.09.2020).

Додаток В

Елізабет Александра Мері Віндзор – Єлизавета II, королева Великобританії



**Джерело:** The Queen. About Her Majesty The Queen. URL: <https://www.royal.uk/her-majesty-the-queen> (Last accessed: 28.08.2020).

Додаток Г

Кетрін Елізабет, Герцогиня Кембриджська



**Джерело:** The official account of The Duke and Duchess of Cambridge, based at Kensington Palace. *Instagram* URL: <https://www.instagram.com/kensingtonroyal/> (Last accessed: 07.10.2020).

Додаток Д

Монограма королеви Єлизавети II



**Джерело:** Spotting a Royal Cypher | The Postal Museum. URL: <https://www.postalmuseum.org/blog/royal-cypher-appearances/> (Last accessed: 26.08.2020).

Додаток Е

Маргарет Гільда Тетчер – 71-й прем'єр-міністр Великої Британії  
(Консервативна партія Великої Британії) у 1979 – 1990 роках



Джерело: Margaret Thatcher Foundation. URL:  
<https://www.margaretthatcher.org/> (Last accessed: 05.11.2020).

Додаток Ж

Чарльз, принц Уельський та Діана, принцеса Уельська



**Джерело:** This day in History. Charles and Diana divorce URL: <https://www.history.com/this-day-in-history> (Last accessed: 09.10.2020).



## Додаток 3

## Королівська родина Великобританії



**Джерело:** Town and country. The Queen's extended family turned out to officially celebrate the British monarch's 93rd birthday. URL: <https://www.townandcountrymag.com/society/tradition/a27889531/royal-family-buckingham-palace-balcony-trooping-the-colour-2019/> (Last accessed: 30.10.2020).

## BRITISH MONARCHY MODIFICATIONS IN THE CONTEX OF CONTEMPORARY POLITICAL TRANSFORMATIONS

*Key words: Monarchy, Queen, transformation, Great Britain, Commonwealth, modification, royal family, form of government, image.*

**Relevance of the research.** Monarchy as a historical form of government has shown its flexibility and pliability over the centuries. Due to this, it managed to "survive" in modern highly developed democracies. For more than a thousand years, the British monarchy has been one of the oldest state institutions, which has not only survived but also become a global symbol. The name "royal" appears in the subconscious of people as belonging to the "mark of quality".

Usually, the institution of the monarchy is studied from a legal point of view, and its features and role are given insufficient attention. Monarchy is another step in the development of the organization of state power, and it is this form of government, which has been able to go a long way from the birth of statehood to the present day, changing and modifying.

Thus, the question of the monarchy role in international relations and the geopolitical context from a scientific point of view is still insufficiently studied, although it is important to understand world processes, as monarchical states have their own characteristics, ways and approaches to domestic and international problems.

**The object** of the research is the modification of the institution of monarchy in the world against the background of modern political transformations.

**The subject** of the research is the institution of the British monarchy in the context of modern political transformations.

**The aim** of the study is to conduct a comprehensive analysis of the transformation of the British monarchy from the middle 16<sup>th</sup> to early 21<sup>st</sup> century.

For achieving the above set aim we are to fulfil the following specific **research objectives**:

- to understand the formation of the British constitutional system and the institution of monarchy;
- to study the monarchical system in the modern world and its features;
- to characterize the modern monarchy in Great Britain and the problems of its modification;
- to reveal the role and place of the British monarchy in world politics;
- to compare the specifics of the British monarchy and its place among the European monarchies;
- to explore the role of Queen Elizabeth II and the image of the monarchy in society.
- to find out the influence of the "older" members of the royal family and the new generation of the Windsor dynasty on the modern image of monarchy in the world.

**The chronological framework** of the research covers the period from the middle 16<sup>th</sup> century to the present. This is to show the evolution of the monarchy in Britain and modification of modern political transformations.

**The geographic boundaries** of the study cover the territory of Great Britain exclusively, but sometimes we can refer to the dominion countries as well as to the territories of the modern European monarchies.

**The scientific novelty** lies in the supplementation and systematization of the knowledge about the institution of monarchy and members of the royal family as a factor influencing the transformation of modern political systems from the late 20<sup>th</sup> – early 21<sup>st</sup> century.

**The theoretical significance** of the obtained results lies in the systematization of knowledge about the forms of the current government and special significance of monarchy in the geopolitical context.

**The practical significance** of the master's thesis and the conclusions available in the paper can serve for a deeper study of the monarchical form of government as a lever for solving domestic political and international problems of today.

**Conclusions.** Century after century, monarchy has been a guarantor of stability, strength and, what is most important, flexibility. The monarchical rule is more attractive and reliable than the republican one, since it does not demand anything from its citizens and can rise to the level of morality, where republics collapse.

It is safe to say that the British monarchical system of power is not outdated; it has been critically modernized and has acquired new, special features in the process of its evolution as well as has adapted to the new conditions.

As we mentioned above, in Britain, there is no single document of the Constitution, but, nevertheless, the power of the monarch is limited by this unwritten Constitution. There are three basic rights of the monarch: a right of consultation, a right to warn and a right to encourage. At present, according to modern British researchers, the monarch also has a right to be informed and to give advice. This is what the queen adheres to today.

The institution of monarchy for the British people is history, traditions, faith, and national heritage, a symbol of pride and stability.

Today, the monarchical system has undergone serious changes (especially in Europe) and is now a fundamentally new model that is adapted to today's harsh conditions. But at the same time, modern monarchies have acquired new features that significantly distinguish them from their historical counterparts and have managed to preserve the typical features of the monarchical form of government. In our opinion, the modern institution of monarchy can be interpreted as a "correct" form of government.

Describing the modern monarchy in Great Britain and the problems of its modification, we noted that from time to time, in this country there are ideas about

the abolition of monarchy. However, the British are too attached to their history and monarchy, which has become a kind of symbol of the country.

As an island nation with its national colour and "political microclimate", Britain has never stayed away from the European and world processes. The duties of the British monarch in foreign policy are not very different from the responsibilities within the country: the Queen communicates with her subjects of the Commonwealth, receives foreign ambassadors and heads of state, personally pays official visits to various countries around the world and represents Britain internationally. However, we should remember that the Queen and members of her family have a wide range of powers, but they are regulated by the government and the Ministry of Foreign Affairs.

One of the main directions of the British policy at the present stage is its traditional sphere of influence, which has survived since the existence of the British Empire – the Commonwealth, membership in which is one of the attributes of the British statehood. It is important that today the Commonwealth is seen as an organization in which states that differ in the level of their development and the nature of economy have an opportunity to enter into close and equal cooperation. However, the ideas of some countries to declare republic are now being welcomed. This can serve as an example for other members of the Commonwealth and this powerful sphere will begin to destroy the image of the crown and integrity of the monarchy.

Let us recall once again that about thirty monarchies have survived to this day. European countries are closer in format to the British system. Therefore, we conducted their comparative analysis. The study of the historical, legal and financial aspects has determined that monarchies are primarily associated with the word "stability". However, over centuries, the British monarchy has been considered to be the most influential, oldest and "most expensive". In our thesis, we refuted this label, though. Today, Great Britain is the largest preserved monarchy. It is able to dictate

its terms on a global scale, along with the leading European republics, while other European monarchies are forced to play an indirect role in the geopolitical space.

A very important and relevant aspect of the image of the British monarchy is the royal family and the monarch herself. Therefore, we explored the role of Queen Elizabeth II and the holistic image of the monarchy that has developed in society. With the development of modern technology and the pace of obtaining information, the institution of monarchy is increasingly influenced by the media and the Internet. Therefore, this form of government began to modernize in this area. The Queen has her official page on social networks such as Facebook, Twitter and Instagram. In this way, she attracts the current generation and supports the ideas of flexibility of monarchy. And, as always, the Queen's features are impeccability, restraint and reliability. That is why she wins and maintains the love of her citizens.

Today, the image of Britain directly depends on people's attitudes to the behaviour, thoughts, actions and style of the Windsor dynasty. Of great importance is the influence of the "senior" members of the royal family and the new generation of the Windsor dynasty on the modern image of the monarchy in the world. The members of the royal family receive not less attention than the queen herself. And again, the media "helps" in this, as no step of the "senior" members of the royal family will go unnoticed. Their main task is to represent the interests of the "crown". Therefore, they must coordinate their plans with the Foreign Office and the Ministry of Foreign Affairs in the same way as the Queen does. Due to this heavy burden, there was a tendency to quit the "Royal" family. The latest example is Elizabeth II's grandson Prince Harry and his American wife Meghan Markle. We emphasized on her nationality as this case has acquired an international and political colour. However, as practice has shown, the renunciation of royal titles does not relieve all the burden of responsibility, but on the contrary, further complicates everything. That is why, from their birth, the children of the royal family are taught such concepts as restraint, pragmatism and dedication.

Thus, all the stated above helps us to conclude that the contribution that Elizabeth II and her family have made to the history of Great Britain is incomparable. The monarch remains a true ideal, a model for the present and future generations of Britons to follow. The subjects still have a positive image of the Queen of their country. However, there is an opinion that the monarchy in Britain is only preserved formally. But, in reality, the monarchy is an important service element of the general mechanism of power and permeates all the aspects of society, from politics to the mail.

Checked by \_\_\_\_\_

## **MODIFICATIONS DE LA MONARCHIE BRITANNIQUE DANS LE CADRE DES TRANSFORMATIONS POLITIQUES MODERNES**

*Mots clés: Monarchie, Reine, transformation, Grande-Bretagne, Commonwealth, modification, famille royale, forme de gouvernement, image.*

**L'actualité du sujet de l'étude.** Au cours des siècles de son existence, la monarchie en tant que forme historique de gouvernement a montré sa flexibilité et sa souplesse. Par conséquent, elle a réussi à « survivre » dans les démocraties modernes très développées. Depuis plus de mille ans, la monarchie britannique est l'une des plus anciennes institutions d'État, qui n' a pas seulement survécu, mais est également devenue un symbole mondial. De plus, le nom « royal » apparaît en tant qu'« un label de qualité » dans l'inconscient des gens.

En général, l'institution de la monarchie est étudiée du point de vue juridique en négligeant ses particularités et son rôle. La monarchie est encore un tremplin vers le développement de l'organisation du pouvoir d'État. C'est cette forme de gouvernement, changeante et modificatrice, qui a réussi à parcourir un long chemin depuis la naissance des structures étatiques jusqu'à nos jours.

Ainsi, la question du rôle de la monarchie dans les relations internationales et le contexte géopolitique d'un point de vue scientifique n'est pas encore étudiée, bien qu'il soit important pour comprendre les processus mondiaux, car les États royaux ont leurs propres particularités, méthodes et approches pour résoudre les problèmes politiques nationaux et internationaux.

**L'objet de l'étude** est la modification de l'institution de la monarchie dans le monde dans le cadre des transformations politiques modernes.

**L'enjeu de l'étude** est l'institution de la monarchie britannique dans le cadre des transformations politiques modernes.



**Le but de l'étude** est d'analyser profondément la transformation de la monarchie britannique à la fin du XXe - début du XXIe siècle. La mise en œuvre (la réalisation) de ce but implique la résolution des **tâches** suivantes:

- comprendre la formation du système constitutionnel britannique et l'institution de la monarchie;
- étudier le système monarchique dans le monde moderne et ses particularités;
- caractériser la monarchie moderne en Grande-Bretagne et les problèmes de sa modification;
- révéler le rôle et la place de la monarchie britannique dans la politique mondiale;
- comparer les spécificités de la monarchie britannique et sa place parmi les monarchies européennes;
- explorer le rôle de la reine Élisabeth II et l'image de la monarchie dans la société.
- découvrir l'influence des membres «plus âgés» de la famille royale et de la nouvelle génération de la dynastie Windsor sur l'image moderne de la monarchie dans le monde.

**Les limites chronologiques de l'étude** couvrent la période du milieu du XVIe siècle à nos jours. Cela est dû à montrer l'évolution de la monarchie de Grande-Bretagne et la modification des transformations politiques modernes.

**Les frontières géographiques de la recherche** est exclusivement le territoire du Royaume-Uni, et en même temps nous nous référons parfois aux pays dominions (Canada, Nouvelle-Zélande, Australie, Bahamas, Jamaïque, etc.), ainsi qu'aux territoires des monarchies européennes modernes.

**La nouveauté scientifique** consiste en formation et systématisation des connaissances sur l'institution de la monarchie et des membres de la famille royale en tant que le facteur influant la transformation des systèmes politiques modernes de la fin du XX- début du XXI siècles.

**L'importance théorique des résultats obtenus** réside dans la systématisation des connaissances sur les formes du gouvernement moderne et la signification particulière de la monarchie dans le contexte géopolitique.

**L'intérêt pratique de la thèse de master.** Les résultats de ce travail peuvent servir à une étude plus approfondie de la forme monarchique gouvernementale comme d'un levier de résolution des problèmes politiques nationaux et internationaux d'aujourd'hui.

**Conclusions.** Pendant des siècles, la monarchie garantit la stabilité, la force et, surtout, la flexibilité du pays. Le régime monarchique est plus satisfaisant et plus fiable que le régime républicain, car il n'exige rien d'extraordinaire de la part des citoyens.

Il est certain que le système de pouvoir monarchique en Grande-Bretagne a été sérieusement modernisé et acquies des nouvelles particularités dans le processus de son évolution et elle a su s'adapter à de nouvelles conditions.

Il a été noté dans notre travail qu'en Grande-Bretagne il n'y a pas de document unique de la constitution, mais, néanmoins, le pouvoir du monarque est limité par cette constitution non écrite. Il existe trois droits fondamentaux du monarque: le droit d'être consulté, le droit d'encourager et le droit de mettre en garde. Selon les chercheurs britanniques modernes il y a encore le droit d'être informé et de conseiller. Tels sont les droits que la reine suit aujourd'hui.

L'instauration de la monarchie pour les Britanniques - c'est l'histoire, les traditions, la foi et la fortune nationale, c'est le symbole de fierté et de stabilité.

Aujourd'hui, le système monarchique a beaucoup évolué (en particulier en Europe) et se représente comme un modèle fondamentalement nouveau, adapté aux conditions difficiles d'aujourd'hui. Mais en même temps, les monarchies modernes ont acquis de nouvelles particularités qui les distinguent considérablement des homologues historiques et ils ont réussi à préserver les caractéristiques typiques de la forme monarchique de gouvernement. Donc, à notre avis, l'institution moderne de la monarchie est une forme «correcte» de gouvernement.

Après avoir décrit la monarchie moderne en Grande-Bretagne et les problèmes de sa modification, on a constaté qu'au milieu de ce pays, de temps en temps apparaissent des idées sur l'abolition de la monarchie. Mais les Britanniques restent trop attachés à leur histoire et à leur monarchie, qui est devenue une sorte de symbole du pays.

En tant que pays insulaire avec sa propre couleur et son «microclimat politique», la Grande-Bretagne ne s'est jamais éloignée des processus européens et mondiaux. Les devoirs du monarque britannique en politique étrangère ne sont pas très différents des responsabilités à l'intérieur du pays: la reine communique avec ses sujets du Commonwealth, reçoit des ambassadeurs étrangers et des leaders d'États, effectue personnellement des visites officielles dans divers pays du monde et représente la Grande-Bretagne au niveau internationale. Cependant, on rappellera que la reine et les membres de sa famille possèdent un large pouvoir, mais ils sont réglementés par le gouvernement et le ministère des Affaires étrangères.

L'une des principales directions de la politique britannique au stade actuel est sa sphère d'influence traditionnelle, qui existe depuis l'existence de l'Empire britannique - le Commonwealth, dont l'appartenance est l'un des attributs de l'État britannique. Il est important qu'aujourd'hui, le Commonwealth est perçu comme une organisation où les États qui diffèrent par le niveau du développement et du caractère de l'économie ont la possibilité d'entrer dans une coopération étroite et égale. Cependant, l'idée de certains pays de se déclarer républicains est désormais bien accueillie. Ce que pourra servir d'exemple pour d'autres membres du Commonwealth et cette sphère puissante commencera à détruire l'image de la couronne et l'intégrité de la monarchie.

Il faut se rappeler qu'il y a aujourd'hui dans le monde une trentaine de monarchies. Les pays européens sont plus proches du format du système britannique. C'est pourquoi, on a effectué une analyse comparative entre eux. L'étude des aspects historiques, juridiques et financiers a déterminé que les monarchies sont principalement associées au mot «stabilité». Cependant, la

monarchie britannique durant des siècles est considérée comme la plus influente, la plus ancienne et «la plus chère». Bien que dans notre travail, nous avons réfuté ce stéréotype. Aujourd'hui la Grande-Bretagne est la plus grande monarchie existante. Elle est capable d'imposer ses conditions au niveau mondial aux républiques européennes, tandis que d'autres monarchies européennes jouent un rôle secondaire dans l'espace géopolitique.

Un aspect très important et pertinent de l'image de la monarchie britannique est la famille royale et le monarque lui-même. Par conséquent, on a étudié le rôle de la reine Élisabeth II et l'image holistique de la monarchie qui se sont développés dans la société. Avec le développement de la technologie moderne et le rythme de réception de l'information, l'institution de la monarchie se voit de plus en plus influencée par les médias et l'Internet. Par conséquent, cette forme du gouvernement a commencé à se moderniser. La reine a sa page officielle sur les réseaux sociaux tels que Facebook, Twitter et Instagram. De cette manière, elle attire la génération moderne et soutient les idées de flexibilité de la monarchie. Et comme toujours, la reine est un exemple de l'impeccabilité, de la modération et fiabilité. C'est pourquoi elle gagne et maintient l'amour de ses citoyens.

Aujourd'hui, l'image de la Grande-Bretagne dépend directement de l'attitude des gens à l'égard du comportement, des pensées, des actions et du style de la dynastie Windsor. L'influence des membres «plus âgés» de la famille royale et de la nouvelle génération de la dynastie Windsor sur l'image moderne de la monarchie dans le monde est d'une grande importance. Les membres de la famille royale reçoivent plus d'attention que la reine elle-même. Et encore, les médias « aident»: aucun membre «plus âgés» de la famille royale ne passera inaperçu. Leur tâche principale est de représenter les intérêts de la «couronne». Par conséquent, ils doivent coordonner leurs plans avec le ministère des Affaires étrangères comme la reine le fait. A cause de cette lourde charge, il est apparue une tendance à quitter les membres de la famille « royale». Le dernier exemple est le petit-fils d'Élisabeth II, le prince Henry, et sa femme américaine Meghan Markle. On a souligné sa

nationalité car cette affaire a acquis une résonance internationale et politique. Cependant, comme la pratique le montre, la renonciation aux titres royaux ne soulage pas toute la charge de la responsabilité, mais au contraire, fait les choses plus compliquées. C'est pourquoi, dès la naissance, les enfants de la famille royale acquièrent tels concepts comme la modération, le pragmatisme et le dévouement.

Compte tenu de ce qui précède, on peut conclure que la contribution qu'Élisabeth II et sa famille ont apportée à l'histoire de la Grande-Bretagne est incomparable. Le monarque reste un véritable idéal, un modèle à suivre pour les générations présentes et futures des Britanniques. Les citoyens ont toujours une image positive de la reine de leur pays. Ainsi, il y a une opinion que la monarchie en Grande-Bretagne n'est préservée que formellement. Cependant, en réalité, la monarchie est un élément de service important du mécanisme général du pouvoir et imprègne tous les aspects de la société - de la politique à la poste .

Vérifié par \_\_\_\_\_

## **Аналіз потенціалу співпраці Великобританії з Україною та Запорізьким регіоном**

У ХХІ столітті Україна і Великобританія існують як давні і традиційні партнери на світовому ринку. Постійно розвивається взаємовигідне торговельно-економічне співробітництво між країнами. Це сприяє успішному вирішенню економічних проблем в інтересах підвищення добробуту двох народів. Добрі двосторонні відносини дозволяють тісніше взаємодіяти в міжнародних економічних і торгових організаціях в різних регіонах світу з метою забезпечення більш ефективного міжнародного поділу праці та інтеграційних процесів на ринках.

Великобританія визнала незалежність України 31 грудня 1991 року, а дипломатичні відносини були встановлені вже 10 січня 1992 року. Для сучасної України Великобританія – важливий стратегічний партнер.

Хоча Великобританія і визнала Україну як незалежну державу в числі перших, взаємовідносинам двох країн в першій половині 90-х років ХХ століття була властива певна пасивність.

У вересні 1992 року відбувся перший офіційний візит міністра закордонних справ України у Великій Британії, під час якого проводилися переговори з представниками британських міністерств, ділових кіл країни, підписані перші двосторонні документи.

Що стосується економічних зв'язків, то згідно із даними Держстату України 2012 року експорт товарів і послуг у Велику Британію склав 1,3 млрд. дол. США (збільшення порівняно з попереднім роком на 5%). Україна експортувала до Британії неблагородні метали та вироби (33% від всього експорту): чорні метали, алюміній, мідь; засоби транспорту (20%): літальні апарати, судна; жири і масла, машини, устаткування та механізми, продукція рослинництва та продукція харчової промисловості.

Натомість Україна імпортувала товарів на 1,1 млрд. дол. США (збільшення порівняно з попереднім роком на 2%). Тобто зовнішньоторговельний оборот України з Великою Британією 2012 року становив 3,1 млрд доларів США (збільшення порівняно з попереднім роком на 6 %; негативне сальдо для України – 573 млн. дол. США).

Англійські промисловці проявляють інтерес до досягнень українських фахівців у галузях матеріалознавства, синтезу штучних алмазів, електрозварювання, електроніки. Деякі британські фірми підтримують тісні контакти з тими підприємствами, які застосовують високі технології, наприклад, з київським заводом «Прогрес», запорізьким підприємством «Мотор-Січ». Враховуючи те, яку увагу Великобританія приділяє останнім часом сфері енергозбереження та енергозберігаючих технологій, можна очікувати, що збільшиться інтерес британського бізнесу для впровадження саме таких проектів в Україні за умови створення сприятливого правового поля.

У культурно-гуманітарній сфері співробітництва України з Великобританією простежуються особливі традиції, різноманітні форми реалізації. 10 лютого 1993 року між урядами України і Великої Британії було укладено Угоду про співробітництво в галузях освіти, науки та культури, що є основоположним галузевим документом. Цей, а також інші документи дозволяють представляти українську культуру у Британії і навпаки.

У освітній сфері відбуваються обміни науковцями, українські студенти проходять навчання у Сполученому Королівстві, університети обох країн укладають договори про співпрацю. Щорічно вузи Великобританії приймає тисячі українських абітурієнтів, що не дивно, адже саме Англія займає 2-е місце за популярністю, як місце куди студенти відправляються здобути освіту. Для українців існують свої особливості вступу на 1 курс університету Британії. Все тому, що на відміну від нашого, середня освіта в Англії триває 12 років.

Бакалаврські програми тривають 3-4 роки, все залежить від напрямку, і від того чи включена стажування і практика в навчальний план.

Міжнародним партнером Запорізького національного університету є британський навчальний заклад Університетський коледж Едж Хілл, головний напрямок співробітництва – участь у європейській програмі «Європейські перспективи соціального включення». Варто пам'ятати, що якщо ви хочете стати студентом бакалаврату одного з цих університетів, приготуйтеся до того, що вам потрібно здати міжнародний іспит IELTS і отримати бал не нижче 6,5 деякі навчальні заклади також вимагатимуть сертифікат GPA.

При стажуванні від Запорізького національного університету в МЗС України я отримала можливість бути присутньою на робочій зустрічі представника Першого європейського департаменту з першим секретарем посольства Великої Британії в Україні Девідом МакМахоном. Були обговорені основні напрямки для встановлення і підписання договорів в економічній, політичній і міжнародній сферах після завершення процесу виходу Великобританії з Європейського союзу.

Великобританія всебічно підтримує курс України на шляху до євроінтеграції. Головними сферами розвитку співробітництва є енергетична галузь, де корисним може стати британський досвід використання альтернативних джерел енергії. Також важливим аспектом є й укріплення ядерної безпеки. Країни мають значний двосторонній торговельно-економічний оборот.

Отже, Великобританію слід розглядати як потенційно важливого партнера України, її економічний і політичний авторитет стоїть високо в світі. Існують достатні перспективи для подальшого розвитку відносин між Україною та Великобританією. Інтерес до розвитку взаємних контактів в культурних, торгівельно-економічних, гуманітарних та інших сферах проявляється в обох країнах.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. АТ «МОТОР СІЧ». URL: <http://www.motorsich.com/ukr/> (дата звернення: 05.05.2020).
2. Відділ міжнародних зв'язків Запорізького національного університету. URL: <http://sites.znu.edu.ua/international-relations/1677.ukr.html/> (дата звернення: 05.05.2020).
3. Магістратура в Англії. URL: <https://www.study.ua/direction-ma-country-uk.htm/> (дата звернення: 05.09.2020).
4. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї // Політаїка і час. – 1995.
5. Образование за рубежом для студентов: Великобритания. URL: <https://enguide.ua/magazine/obrazovanie-za-rubezom-dlya-studentov-velikobritaniya/> (дата звернення: 05.09.2020).
6. Посольство України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Великою Британією. URL: <https://archive.is/20130928120357/http://uk.mfa.gov.ua/ua/ukraine-uk/culture#selection-1267.0-1267.71/> (дата звернення: 05.05.2019).
7. Посольство України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Торговельно-економічне співробітництво між Україною і Великою Британією. URL: <https://uk.mfa.gov.ua/ua/ukraine-uk/trade/> (дата звернення: 05.08.2020).
8. Посольство України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Політичні відносини між Україною та Великою Британією. URL: <https://uk.mfa.gov.ua/ua/ukraine-uk/diplomacy/> (дата звернення: 05.05.2019).

9. Спільне комюніке щодо встановлення консульських відносин між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – К.: Ін Юре, 2009. – Т. 1. – С. 302.

10. Українська дипломатична енциклопедія: У 2 т. / Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін.. — К, 2004. — Т. 1. — 760 с.

**Декларація**  
**академічної доброчесності**  
**здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Мануйлова Анна Миколаївна, студентка 2 курсу, денної форми навчання, історичного факультету, спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, адреса електронної пошти annamanuylova01@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Модифікації британської монархії в контексті сучасних політичних трансформацій» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

4 грудня 2020 року \_\_\_\_\_ Мануйлова Анна Миколаївна

4 грудня 2020 року \_\_\_\_\_ Маклюк Ольга Миколаївна